

Bílé Karpaty

Biele Karpaty

3/2001

Časopis moravsko-slovenského pomezí

Z obsahu:

- * Černý oheň v Bojkovicích * Co nám říkají místní jména
- * Hlina - materiál minulosti alebo budúcnosti? * Zábudlivos prospieva lesu

Jak se dostal Černý oheň do Bojkovic? O ojedinělé kulturní události se dočtete na str. 2 - 3. Přinášíme nejen pohled na současnou situaci Indiánů z kmene Navaho, ale i **rozhovor** se členy rodiny Benally, kteří se na svém turné Evropu zastavili i v Bílých Karpatech.

Jak se otevírají nové naučné stezky čtete v rubrice akce v Bílých Karpatech na str. 4.

VIS Bílé Karpaty vyhlašuje výtvarnou soutěž! Podmínky hledejte v rubrice **Učíme se od mala** na str. 8.

I **místní jména** jsou často zdrojem zajímavých informací. Čtete na str. 11.

Je použití **hlíny na stavby** opravdu zastaralé? Odpověď hledejte v **Okénku architekta** na str. 12.

Obsah:

Fejeton

Potemkinova diaľnica v Bielych Karpatách?.. 1

Náš rozhovor

Černý oheň v Bojkovicích..... 2

Akce v Bílých Karpatech / Akcie v Bielych Karpatoch

A znovu na Hutích, Dvě nové naučné stezky..4

Sluneční kolektor na moštárně je hotov!

Týká se to také tebe..... 5

Ovoce našich dědů

Malé Durancie z Velké nad Veličkou..... 6

Lúpežní rytieri na Krasíne..... 7

Zelená planeta

Den Země..... 7

Učíme se od mala / Učíme sa od mala

Výtvarná soutěž k čápům,

Další semináře pro učitele..... 8

Milí malí kamaráti! Ekologická hra..... 9

Napsali jste nám

Mišpule se do Bílých Karpat pomalu vrací,

Piší o rodném kraji i ve světě..... 10

Z kroniky

Co nám říkají místní jména 11

Okénko architekta

Hlína - materiál minulosti alebo budúcnosť?.... 12

My a životní prostředí

Ekologické poradny radi..... 13

Zprávy ze Správy / Zprávy zo Správy

Památné stromy (6),

Výkup pozemků v rezervacích..... 14

Bielokarpatské lúky na Slovensku..... 15

Pole neorané

Simental v Březové 16

O *lubinských gajdošoch* (1)..... 17

Zelená planeta

Pohádka o sluníčku..... 17

Tajemství přírody / Tajemství prírody

Podnájomníci v ľudových stavbách..... 18

Zábudlivosť prospieva lesu..... 19

Hořeček žlutavý - rarita moravských Karpat.... 20

Pověsti

O bosorce z Javorníka..... 21

Zelená planeta

O jarním návratu ptáků 21

Pohádka / Rozprávka

O tom, proč vosy staví papírová hnízda 22

Zelená planeta..... 23

Pro chytré děti 24

Ekologicky hospodařící zemědělce manžele Valíčky z Březové vám představíme v rubrice **Pole neorané** na str. 16.

Pohádku Pavla Bezděčky, tentokrát o tom, proč vosy staví papírová hnízda, najdete na str. 22.

Potemkinova diaľnica v Bielych Karpatách?

Ak so susedom pri pive špekulujeme, kadiaľ by sa dala v dedine viesť skratka od obchodu ku krčme a smežeme sa na tom, že hádam najkratšie by to bolo krížom cez naše záhrady a ak zrazu sused k môjmu plotu vybuduje chodník a spoza plotu na mňa vykrikuje s celou dedinou, aby som aj ja cez svoj bohatoplodiaci sad pokračoval s chodníkom (trebárs v záujme verejného blaha) - asi si o mne povieť čosi v zmysle blázon, fantasta, nič také nie je možné, kto o čom takom niekedy počul? Naozaj ten príbeh nemá logiku, zmysel, celkom popiera akékoľvek susedské vzťahy, medzilidské úzusy o spoločnom plánovaní či majetkovej ochrane.

A predsa je ten príbeh zo života. Jeho názov je „Diaľnica D1: Drietoma - Trenčín“, stavba, ktorá privedie diaľnicu do Drietomskej doliny a zhruba v jej polovici sa napojí na stávajúcu cestu 1. triedy. Autormi príbehu sú bratislavský Dopravoprojekt (scenár), Slovenská správa ciest (producent) a nešpecifikovaná politická či zájmová lobby (ná-

metaréžia). V súčasnosti sa končí jeho prvé dejstvo - práce na predprojektovej dokumentácii a zber vyjadrení dotknutých orgánov a obcí. Celkom čerstvému a ešte nedokončenému dielku budú istotne tleskať občania Drietomy, lebo stavba rieši obchvat ich dopravou preťaženej obce (čo sa dá však vyriešiť aj iným, menej nákladným aj menej devastujúcim spôsobom). Ostatní nechápavo krúčia hlavami alebo si „medlia“ ruky nad perspektívnym, aj keď nezmyselným zárobkom.

Žijeme v časoch spolupráce, množstva deklarácií o kooperácii, o rozvojových programoch. Okolo nás sa to len hemží pojмами Európska únia, Visegrádska štvorka, Euroregión Bílé - Biele Karpaty, Regionálne rozvojové agentúry, fondy Phare, ISPA, kooperatívne programy, rozvojové medzištátne a medziregionálne projekty...

Lenže na spoluprácu sú potrební aspoň dvaja. A v našom absurdnom príbehu chýba partner - Česká republika, ktorá nechce stavať v tomto priestore diaľnicu z dôvodu ochrany prírody a dáva prednosť dopravnému prepojeniu na spojnici Zlín - Púchov. Diaľnica teda bude končiť niekde dva kilometre za Drietomou. A ďalej už zostávajú iba otázky: Načo taká diaľnica fučom v Bielych Karpatách bude? Pýtal sa na to ľudia niekto? Prečo sa investujú rádovo státisíce či milióny korún do projektovej prípravy stavby, ktorej chýba pokračovanie na území

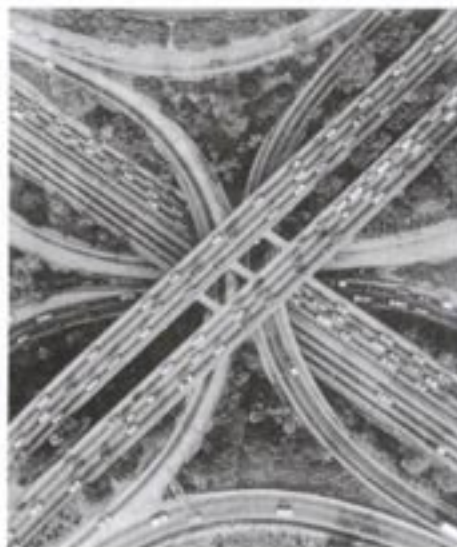

susedného regiónu? Kto o tom rozhodol a kto z toho má profit? Z úst ktorých technokratov, príp. z úst ktorej všemocnej politickej strany zaznieva absurdný argument „až bude diaľnica na slovenskej strane, Česi sa na nás napoja“?

Nie - takejto „spolupráci“ musíme povedať NIE. Lebo to nie je spolupráca. Lebo sa nikto na názor nespýtal ľudí - najmä tých, ktorí by diaľnicou či iným typom rýchlostnej komunikácie boli ovplyvnení. Lebo z hľadiska ochrany prírody v dotknutom území je to zločin. Lebo z nás - slovenských (či už skoro európskych?) daňových poplatníkov niekto nehanebne vyfahuje zbytočné milióny, ktoré sú veru potrebné inde. A zatiaľ sú to iba milióny - veď samotná stavba má stať vyše troch miliárd!

Treba iba veriť, že v budúcnosti sa takéto nerozumné plytvania nebudú opakovať - že národné vlády aj regionálne samosprávy sa budú vedieť efektívnejšie dohovárať na spolupráci a že budú gazdovať s verejnými prostriedkami v prospech verejného blaha a nie v prospech verejného pohoršenia.

Richard Medál

Černý oheň v Bojkovicích

V pátek 9. června proběhlo v Bojkovicích vystoupení hudební skupiny z kmene Navaho z Arizony, Black Fire. Skupinu tvoří sourozenci Clayson, Klee a Jeneda Benally. Skupina hraje rockovou muziku ovlivněnou tradiční hudbou původních obyvatel Ameriky a ve svých textech reaguje na naději, svobodu, ale i problémy současného světa a pokračuje v udržování kulturních tradic a dědictví svého kmene.

Na bojkovském statku Ústsko vystoupila pro asi stovku mladých i starších návštěvníků v rámci svého evropského turné a tak se i Bojkovice mohly zařadit

Při tancích se používají předměty se symbolickými vzory.

mezi dvacítku evropských měst, kam tato navažská rodina zavítala. Kromě Bojkovic vystupovali Benallyovi 13. 6. i v Uherském Hradišti.

Koncertu Black Fire předcházela ukáзка původních navažských tanců, které v tradičních oděvech předvedli otec rodiny Jones Benally a jeho děti. Diváci viděli ukázkou tanců určených k léčení nemocných, oslavě sklizně úrody či přijímání dívky za ženu. Tance byly doprovázeny

zpěvem a hrou na plochý buben, závěrem tanečního vystoupení byl „Obručový tanec“, určený k léčení nemocných, kdy otec Jones, jinak též medicínman (léčitel), ale také tradiční farmář, předvedl naprosto neuvěřitelné taneční kreace s devíti obručemi a sklídl za to právem velkou ovaci. Tento tanec se učil už ve svém dětství od svého strýce a dědečka a díky tomu bylo jeho provedení opravdu dokonalé.

Poté následovalo autorské čtení překladatelky Bushky Bryndové z knihy Leonarda Peltiera, nositele několika mezinárodních ocenění v oblasti lidských práv. Leonard Peltier je indián z kmene Dakota, který byl před 24 lety odsouzen k doživotí na základě vykonstruovaných důkazů za zločin, který nespáchal. O jeho osvobození žádalo vládu USA mnoho osobností a institucí světového významu (Evropský parlament, Amnesty International, Matka Tereza, Robert Redford, tibetský dalajláma), dnes je považován za symbol současného útlaku původních obyvatel Ameriky. Také jemu bylo věnováno toto turné.

Po krátké pauze se na pódiu objevili Black Fire - sourozenci Benally, kteří v klasickém rockovém obsazení rozhybali téměř celé obecenstvo. Jejich svižná hudba v sobě spojuje nejen rock a tradice původních obyvatel Ameriky, ale obsahuje i prvky alternativní hudby, reggae či punku. Texty mají silné sociální poselství, pojednávají o útisku americkou vládou, násilném přesídlování domorodých obyvatel, genocidě, lidských právech a ničení planety Země.

Není divu, sourozenci Benally se narodili v srdci Big Mountain - původním území Navahů, kde se ale nacházejí ohromná ložiska uhlí. Vláda USA a těžbařské společnosti odsud od r. 1974

Jones, Clayson a Klee doprovázejí tanečnici Jenedu na plochý bubenek.

pomocí nátlaku vysídili 14 000 Navahů, dnes jich tu zůstává jen 300. I samotný název kapely Black Fire navazuje na tuto skutečnost. „Černý oheň“ je v navažštině jméno pro kouřové signály, kterými se kmény navzájem varovaly před nepřítelem, zároveň se tak ale říká i spontánně hořícím povrchovým ložiskům uhlí.

Vystoupení bylo velmi energické a spontánní, probíhala skvělá komunikace mezi diváky a kapelou, slova mezi písněmi nadšeně tlumočila překladatelka a po hodině a půl zahráli Black Fire poslední píseň, v níž jako host zpíval tradičním způsobem i jejich otec. Následovaly ještě tři přídavky a večer uzavřela místní kapela Nejsme v plánu.

Všem členům rodiny Benally se atmosféra koncertu velmi líbila, stejně jako i zdejší krajina a tak je snad Bojkovice při jejich dalším turné znovu přivítají na své půdě. Nejspíš to bylo vůbec poprvé v historii města, kdy sem zavítali američtí indiáni.

Jejich návštěvu jsme využili i ke krátkému rozhovoru.

Co vás vedlo k tomu, že jezdíte po městech Evropy a

předvádíte svou kulturu?

Klee: „Je mnoho důvodů. Jedním z nich je to, že většina lidí si možná myslí, že John Wayne už všechny indiány vystřílel a zbytek ještě někde „tančí s vlky“. Tak bychom byli rádi, abyste viděli, že jsme ještě nevyhynuli, že ještě žijeme, máme svou kulturu a tradice.“

Jonesi, vy jste medicínman (léčitel). Jakým způsobem léčíte, používáte přitom bylinky nebo jen tančíte, jak to probíhá?

Jones: „Nejdřív se snažím zjistit, v čem je hlavní příčina problému, nemoci, jestli vnitřní nebo vnější, případně duchovní.“

Klee: „Nezáleží na tom, koho otec léčí, ani na tom jestli věří v medicínu či je křesťan nebo jiného náboženství, všichni máme prostě stejné problémy.“

Při léčení používá náš otec nejen bylinky, ale i naši tradiční chiropraxi a spoustu dalších věcí, nejen tance. Ty jsou jen součástí léčebné procedury. Má to mnoho dalších aspektů.

Náš otec má vysoké procento vyléčených případů, kterému se diví i lékaři. I proto je vidět, že naše znalosti by se měly dále předávat.“

Jeneda: „A ne vždy se léčí bylinami, někdy stačí pouhá modlitba nebo chiropraxe.“

Jak dlouho už léčíte? Kolik lidí jste už vyléčil?

Jones: „Naučil jsem se léčit coby malý chlapec, takže od té doby jsem již opravdu ztratil přehled o počtu. Momentálně ročně asi 600 lidí. Začalo to tím, že jsem začal léčit lidi z našeho kmene, ale pak jsem začal léčit i bílé, Mexičany, černochoy, dokonce i Evropany a zjistil jsem, že všichni máme úplně stejné potíže. Víte, léčím také v nemocnicích, nejdřív to byli Navahové, jenže pak mě čekali další lidé v mém hotelu a proto také učím léčit moje

děti a mladé lidi, protože když jsem pak nemocný, mě vyléčí oni a nemusím chodit do nemocnice. Je důležité se naučit tyto tradiční způsoby a nespolehat jen na nějaké prášky.“

Jaký je váš názor na lidi v Evropě, kteří táboří indiánským způsobem, oblékají se takto, zpívají některé vaše písně, zkoušejí dělat některé vaše obřady?

Clayson: „Dřív jsem se zajímal a pokoušel o tance indiánů z plání, ke kterým jsem měl vždy hlubokou úctu, ale sám jsem s tím přestal a spíš se věnuji našim navažským tradicím. Je třeba vědět, že naše oděvy a každý detail na nich mají svůj význam a když se někdo pokouší naše obřady napodobovat, nemůže samozřejmě pochopit jejich smysl a přenést jej.“

Jeneda: „Každý národ má své tradice a měl by se je snažit obnovovat, předávat, pokračovat v nich. My pokračujeme v našich tradicích a myslím, že každý národ by měl pokračovat v těch svých. Tak vytvoříme svět lepší a zlepšíme naše životy.“

Jones: „Když jsem byl malý, naučili mě vše moji rodiče a rodina. A tak i vy byste měli naslouchat svým rodičům a předkům a nejenom číst knihy a dívat se na televizi. Protože tak se přímo předává pravá kultura. To, co umíme ze školy je pomíjející, je to jen nástroj ke komunikaci s ostatními lidmi. Ale je třeba, abychom se skutečně vzdělávali.“

Klee: „Mnoho lidí z indiánských národů v Americe se cítí dotčeno, když vidí euroindiány, jak provozují jejich zvyky a snaží se je napodobovat. Mají pocit, že tu jejich kulturu znesvěcují a je to podobné, jako bychom v našich rezervacích začali třeba s keltskými obřady. Jak byste se asi cítili vy...“

Nám by to nevadilo...

Skupina Black Fire na pódiu

Klee: „To je pro nás dost šokující, protože my jsme v naší zemi kvůli naší kultuře ještě velmi často pronásledováni a toto

Vyvrcholením „etnické“ části vystoupení byl obručový tanec

pronásledování pochází od těch, kteří k nám přišli z Evropy. A tak je to pro nás dost překvapení, že se tu jiní Evropané o naši kulturu tak intenzivně zajímají.

Ale na druhé straně si myslíme, že je důležité se dělit o to, co známe s ostatními a pokud to může někomu pomoci, budeme jedině rádi.“

**Radim Pešek
Bojkovice**

A znovu na Hutích...

I v letošním roce se desítky dobrovolníků z celé republiky (15-30 let) sjely do rezervace Hutě na Žitkové, aby pomohly s údržbou těžce dostupných svahových luk a mokřadů.

Znělka svolává brigádníky k odpolední práci

Dvanáctý ročník pracovního tábora s Brontosaurom se konal od 13. do 27. července. Po překvapení v podobě nezvykle husté a vysoké biomasy pokračovali účastníci záhy v ručním kosení a ve sklizení ploch, které před jejich příjezdem sežala lištová sekačka. Než dokončili úklid suchého kvalitního sena, přišla za dva dny první bouřka. Až do konce tábora se pak střídala naděje (projasnění, vítr, schnoucí seno) se zklamáním (další déšť zkrápí právě obrácené seno...). Ve „finiši“ pak zmoklí účastníci v suchu i dešti odklízeli nahnilé a

mokré seno na staré kompostovací hromady. S vypětím všech sil se všechnu biomasu podařilo na plachtách odvézt z rezervace.

Všem účastníkům patří dík za to, že nerezignovali a zachránili rezervaci od pohromy, kterou by vrstva staré zetlelé trávy na těchto druhově bohatých loukách jistě znamenala pro výskyt všech vzácných rostlinných a živočišných druhů. Všem organizátorům pak za ochotu vést tábor i za současných finančních podmínek. Přejme jim, ať se v budoucnu nemusí stydět prozradit sedřeným brigádníkům, jak velmi je jejich práce ze strany zadavatele podhodnocena.

Michal Hájek
Hluk

Dvě nové naučné stezky

Na dvou místech v Bílých Karpatech byly letos otevřeny další naučné stezky. Tím se celkový počet stezek v oblasti vyšplhal na šest.

Dne 29. května byla za účasti novinářů, starostů okolních obcí a několika zájemců otevřena naučná stezka Lopeník, která má

8 informačních tabulí. Přes 7 km dlouhá trasa prochází svahy pod vrchy Kobylec a Malý Lopeník. Panely informují nejen o obci samotné, ale i o vzniku a charakteru Moravských Kopanic, přírodních zajímavostech, historii, vodotečích, lesních rostlinách apod. Tato stezka je určena především pro pěší, částečně ji lze absolvovat i na kole.

Druhá nová stezka vznikla ve Strání-Květné pod Velkou Javořinou a vede od skláren přes přírodní památku Mechnáčky do údolí Svinárského potoka a pak ke státní hranici se Slovenskem. Stezka Květná je dlouhá cca 7 km, má celkem 10 panelů a je vhodná pro pěší, částečně i pro cyklisty. Otevřena byla 7. srpna v přítomnosti místních zájemců, spolupracovníků a novinářů, kteří absolvovali část stezky a slavili otevření stezky na Šajbě u panelu Lesů ČR.

Obě stezky byly zhotoveny veselským VIS Bílé Karpaty za finanční podpory Ministerstva životního prostředí. Tato podpora však nepokryla celkové náklady panelů a skládaček. V případě lopenické stezky zaplatila dřevěné stojany, schodky a veškerou práci obec Lopeník. Dobrovolník Klubu českých turistů pan Jiří Stojan provedl pěknou práci, co se týká značení trasy.

Ve Strání byla vybrána dražší varianta panelů, jejichž náklady zaplatily Lesy ČR. Místní hospodářství Obecního úřadu Strání je pak umístilo v terénu, koordinátorkou byla Radka Breznická.

Kromě těchto dvou stezek fungují v Bílých Karpatech už delší dobu Šumárnická naučná stezka (Strážnice - Velká nad Veličkou), Javořinská (Velká nad Veličkou - Velká Javořina), naučná stezka Moravské Kopanice (Starý Hrozenkov - Žitková) a Bojkovická naučná stezka (Bojkovice - Šanov). Ke každé stezce - s výjimkou Bojkovické stezky - byly vydány informační letáčky s mapkou trasy.

Jan W. Jongepier

Sluneční kolektor na moštárně je hotov!

V podvečer 1. srpna oslavil na střeše moštárny v Hostětíně „montážní“ tým instalaci největšího slunečního kolektoru svého druhu v České republice.

Pod vedením rakouské nevládní organizace ARGE Erneuerbare Energie byl na střechu moštárny instalován absorber využívající moderní účinnou technologii TiNOx. Výjimečnost slunečního kolektoru spočívá jak v jeho velikosti - 36 metrů čtverečních je největším kolektorem v jediném modulu u nás, tak ve způsobu instalace - podstatná část instalace byla provedena přímo budoucími uživateli systému.

V obci Hostětín zahájila VERONICA již v roce 1997 svůj program podporující svépomocné instalace solárních systémů, který nese název „Slunce pro Bílé Karpaty“. Z tohoto projektu jsou dnes v samotném Hostětíně k vidění kolektory na deseti domech (celkem jich bylo v regionu Bílých Karpat osazeno na čtyřicet).

Plocha kolektorů tu dosahuje 96 m². Ve srovnání s Rakouskem, které je evropskou špičkou ve využití sluneční energie a kde je instalováno 28 m² kolektorů na 100 obyvatel, dosahuje tento ukazatel v Hostětíně hodnotu 41,7 m² kolektorů na 100 obyvatel.

Radim Machů
Hostětín

Týká se to také tebe

Už tradičně se koná v posledním víkendu v listopadu mezinárodní festival filmů a videoprogramů pod názvem „Týká se to také tebe“.

Cílem festivalu je upozorňovat veřejnost na filmová a televizní díla, která se zásadně vyjadřují k ekologickým stránkám lidské existence v dnešním světě. Jeho součástí jsou i přednášky, semináře, konference, výstavy, umělecké pořady vztahující se k životnímu prostředí.

Letošní 26. ročník TSTTT proběhne od středy 21. do neděle 25. listopadu a má bohatý program. Ve středu bude zahájena výstava dětských kreseb ze soutěže „Svět očima skutečnosti a fantazie“. Od pátku do neděle jsou naplánována setkání dětských ochranných oddílů a

kroužků z ČR a SR. Prohlídka filmů začne v pátek promítáním pro školy. Paralelně se koná seminář o ekologické výchově pro učitele.

Po slavnostní zahájení festivalu v pátek podvečer budou promítány první filmy z kolekce ze Světového festivalu filmů o parcích Sondrio (Itálie), tento program pokračuje v neděli dopoledne. V sobotu si může návštěvník vybrat z amatérských a profesionálních filmů, ale i ze tří konferencí. Tématem dopoledního semináře je ekologické poradenství, odpoledne je tradičně věnováno ekologickému zemědělství. Zároveň proběhne regionální setkání Zlínského kraje k ekologické výchově.

V sobotních dopoledních hodinách proběhne i vernisáž a

předávání cen v rámci fotosoutěže, která je také součástí festivalu.

Festival TSTTT vznikl v Uherském Hradišti před 26 lety, kdy komunistická cenzura omezovala svobodu filmové tvorby. Zvláště některé otázky ekologie byly v té době pro umělce a publicisty tabu. Potřeba pravdy přivedla kroužek zdejších nadšenců k rozhodnutí pořádat alespoň přehlídky filmů amatérských, protože ty byly přece jen méně kontrolovány státní mocí. K zakladatelům festivalu patřil také významný český ochránce přírody, novinář a publicista Josef Velek.

Pro technické podmínky, termíny, přihlášky ap. obraťte se na adresu:
Klub kultury, Hradební 1198
686 60 Uherské Hradiště
tel./fax 0632-551079
e-mail: maderic@kkuh.cz
http://www.kkuh.cz

Malé durancie z Velké nad Veličkou

V minulém čísle jsem se zmiňoval o výskytu rarity mezi slivoněmi - „žluté durancie“. Samotný objev byl ojedinělý. Ale při průzkumu nezůstalo jen u něj. Totiž v jednom dnu těch objevů bylo více. Byly nalezeny další

typy polokulturních modrých slivoní. Některé byly zdokumentovány, jiné byly jen zaznačeny, protože byly již přežralé či bez plodů. Další byly napadené virem šarky nebo neplořily.

Mezi nimi se vyjímal cca 50- až 70-letý strom se zdravým kmenem, s rozložitou korunou a pěkně zářícími plody. V okolí nebyly zjištěny další stromy a nebyly nalezeny ani odkopky pod korunou. Rovněž tyto plody byly zaslány našemu přednímu odborníkovi na slivoně Dr. Emanuelu Opravilovi. Z botanického

hlediska se jedná o jedinečný polokulturní typ slivoně. V taxonomickém kontextu lze hovořit s největší pravděpodobností o *Prunus insititia* var. *insititia* - typ damascenských slív. Ze šlechtitelského hlediska se rovněž jedná o zajímavý typ nesoucí vlohy rezistence proti viru šarky.

Při orientačních průzkumech a mapování starých ovocných dřevin a jejich odrůd v oblasti Bílých Karpat bylo zjištěno mnoho zajímavých typů. A to nejen jabloní, hrušní, ale ku-

podivu i slivoní. A právě výskyt množství variet polokulturních slivoní si zaslouží větší pozornost. Jsem ale přesvědčen, že kromě pomologického zhodnocení je nutná i botanická determinace. Vzhledem ke složitosti problematiky rodu *Prunus* tento úkol nemůže řešit nikdo jiný než fundovaný botanik. Nepředpokládám, že by stačilo jen pouhé zadání diplomových prací.

Václav Tetera
Prakšice

Nález: Velká nad Veličkou, pod genofondovým sadem.

Plod: oválný až oválně eliptický, středně veliký, menší než 'Durancie'. Hmotnost je 15 g i více, $d = 30-35$ mm, $š = 30$ mm. Plod je nejširší uprostřed. Srůstová jizva výrazná, středně široká, avšak plytká. Na temeni někdy zakončena malou rzivou tečkou. Zraje od druhé poloviny srpna, o něco dříve než 'Durancie'.

Slupka: pevná, nelámavá, dá se od dužniny lehce oddělit. Chuť slupky je nahořklá a kyselá. Barva fialově červená až tmavofialově červenomodrá, oviněná. Po plodu jsou nepravidelně světlejší skvrny, hlavně na zastíněných částech plodu. Někdy se barví do žluta až zelenožluta. Šedobílé vpichy, někdy až krátké čárky vytváří dojem mramorování.

Stopka: zelenožlutá, někdy s červenavými skvrnkami, 18-20 mm dlouhá. Je rovná, u některých plodů v horní části mírně zahnutá. Přisedá do malé, plytké stopeční jamky. Dobře drží na plodu i na stromě.

Dužnina: žlutá, někdy žlutozelená, jemná, mírně vláknitá. U pecky však tuhá. Sladká u pecky a slupky kyselkavá až mírně nahořklá. Od pecky se špatně odlučuje.

Pecka: podlouhlá, tupě špičatá. 20 mm dlouhá, 13 mm široká. Hřeben pecky je ostrý, na každé straně znatelné žebro, jinak jsou plochy hladké.

Celkové hodnocení: listem i plodem připomíná „Durancie“, plody jsou však menší, kulatější, s odlišným zabarvením více do fialova. Na plodech i na listech nebyly zjištěny příznaky šarky. Oproti 'Durancii' vytváří nižší stromy s kulovitou korunou. Kvalitou plodů nedosahuje klasickou 'Durancii'.

Lúpežní rytieri na Krasíne

Jedného zimného dňa začiatkom roku 1550 cisársky generál Mikuláš zo Salmu rozhodol: hrad na Krasíne, ktorý si práve dôkladne obhliadol, bude zrovnaný so zemou. Osobne sa dojednal s majstrami na stopäťdesiatich zlatých, ktoré mali dostať za jeho dôslednú demoláciu. Ešte pred pár mesiacmi, keď prešiel do cisárskych rúk, mal všetky znaky dobre zabezpečeného hradu - hojné zásoby potravín, vlastnú studňu, pivovar, kováčsku dielňu, pekárov dom... Okrem toho bol aj dostatočne vyzbrojený zbraňami najrôznejšieho druhu s množstvom streliva. Pevnú bránu so štyrmi závorami nadôvažok strážilo delo - tarasnica s erbom Podmanických, ktorí boli poslednými pánmi hradu a zároveň slávnym i obávaným rodom vtedajšieho horného Uhorska.

Lúpežní rytieri, Ján a Rafael Podmanický, získali hrad nad Dolnou Súčou podobne ako aj iné hrady postavené na najvyšších vrchoch Karpát - výbojmi a násilím. Protiprávne a hrubou silou si podmanili, verní svojmu menu, aj hrady Lednica, Košeca, Vršatec a ďalšie strategické pevnosti severného Považia. Keďže súčanský hrad na Krasíne stál nad dôležitým hraničným prechodom na Moravu a v susedstve dvoch bielokarpatských priesmykov - vlárskeho a hrozenkovského, stal sa výnosným podnikom pre svojich nových pánov. Tí okrem vlastných poddaných neváhali zdierať aj priesmykmi prechádzajúcich kupcov, či už poplatkami alebo rovno lúpežnými prepadmi, pri ktorých pravidelne tiekla krv. Za vysoké dane a poplatky si mohli Ján a Rafael najmä dobre vycvičené žoldnierske vojsko na odvážne výboje nielen na slovenskej, ale aj moravskej strane Karpát. Ich násilné činy vyvolali mnoho sťažností a ponos, ktoré však v rozvrátenej krajine nenašli adresáta schopného proti nim rázne zakročiť. S koncom dvojvládia a

politkej nestability v Uhorsku však skončili aj zlaté časy aj takým rabiátom, akými boli Podmanickí. Tí to dobre využili a odprisahali vernosť cisárovi Ferdinandovi, ktorý ich síce omilostil, ale Rafael (už po smrti brata) bol nútený vrátiť protiprávne nadobudnuté majetky pôvodným majiteľom. Tým bol osud súčanského hradu spečatený. Ako strážny hrad pre moravsko - slovenské hranice nástupom Habsburgovcov stratil strategický význam a z Krasína takpovediac zo dňa na deň zmizol. O niekoľko rokov neskôr, smrťou Rafaela, vymrel aj rod lúpežných šľachticov Podmanických.

Hoci Ján a Rafael nezaľahali po sebe dediča, zostalo po nich v pamäti fuďu množstvo povestí a rozprávání. Jedna z týchto povestí bola zaznamenaná v roku 1933:

„Nad Súčou stál vysoký skalnatý vrch Krasín. Na samém vrše Krasína kedysi dávno bol drevený zámek, v kerém býval jeden zbojnícky rytír ze svoju céru. Pod zánkom vjella cesta na Moravu.

Rytír ze svojima pomocníkmi tam dycky chodyl stržežít, lebo vedel, že tade chodá bohatý kupci ze všelijakú partjekú a s penázmi. Kade mohel, vždy ich o šecko okradel. Kupci sa ho báli a ponosovali sa na neho, že by ho bolo načín potrestat. Vrchnost preto vyslala cisárske vojsko, aby ho lapili a pojali na trenčanský zámek. Ale jemu to gdosi vyhradil a on užjel.

Keď vojsko táhlo na zámek, rytírova céra akurát naberala vodu do zlatého žbána. Keď počula výstrel, pojalu veľký strach a žbán jej vypadol od strachu do stunne. Friško vysalla na kona a dala sa uchodyt cez Hornú Súču na Moravu. Jako uchodyla cez hory, pri ceste bul dub a ona sa nan s vlasmi zachytila. Ftedy povedala: „Dube, dube šak si krásny, ale mne osunný!“ A ten dub tam ešte čilek stojí a volá sa Krásny dub a tá cesta, na kerej okrádali tých kupcov ešte je a dočilku sa volá Zbojnícka cesta. A čo sa stalo ze zánkem? Keď tam prišli cisárski, na zánku už nebul nycht. Any živá duša. Vojaci tedy zámek zapálili a ten celý pohorel. Preto z neho neny čilek už nyšt poznat, len kúsek muruvanja a mjesto gde bula tá stuňňa.“

Juraj Benko
Trenčín

ZELENÁ PLANETA

Den Země

Za dávných pradávnych časů vykvetlo první kvítko na Zemi. Byla to orchidej. Ta orchidej byla kouzelná. Jednou rozsela mnoho semínek a na louce bylo plno orchidejí. Z jednoho semínka se narodilo děťátko. Děťátko rostlo velmi rychle, protože ho kouzelná orchidej krmila kouzelným mlékem. Když vyrostlo, začalo se o orchideje starat. Zalévalo je a také zjistilo, že za kopcem je další louka. Děťátko si zavolalo zvířátka a ta mu pomohla s rozšířením orchidejí. Ptáčci vzali semínka, veverky mu pomohly s donášením vody ze studánky. A tak si jednou řeklo, že by se mohl slavit první

den orchidejí, no a od těch dob se tento den slaví a kdy to je? Neptejte se. To ví jen orchideje.

Marcela Gřundělová
ZŠ Záhorovice, 5.tř.

Výtvarná soutěž k čápům

V rámci projektu „Ochrana čapa bílého za pomoci veřejnosti“ se mohou žáci škol zúčastnit výtvarné soutěže.

Práce mohou být kresby, malby, ale také fotografie na téma „Čápi kolem nás“. Na obrázky z rubové strany čitelně napište: jméno a příjmení, datum narození, název práce, adresu školy a bydliště.

Uzávěrka výtvarné soutěže je 28. září 2001. Pro nejlepší práce jsou přichystány pěkné

ceny: literatura o ptácích, ale i štětky a barvy a pestrá řada pastelek pro nadějně malíře! Pokud si vaše práce nevyžádáte, zůstávají na našem středisku k dalšímu využití a propagaci. Ze všech výtvarných prací bude uspořádána závěrečná výstava.

Práce pošlete na adresu VIS Bílé Karpaty, Bartolomějské nám. 47, 698 01 Veselí nad Moravou.

Josef Dufek
Veselí nad Moravou

Další semináře pro učitele

Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty, o.p.s. bude na podzim letošního roku provádět dva vzdělávací semináře pro pedagogické pracovníky.

První seminář se bude věnovat „Krabici plné ryb“ a je určen pro základní školy 1. a 2. stupeň, pro školní družiny a další zájemce pracující s dětmi a mládeží. V rámci semináře bude představen soubor metodických pomůcek a materiálů, které lze využít při výuce. Běžný výklad o životě ryb je doplněn řadou zábavných a hravých prvků.

Druhý seminář se jmenuje „Desatero domácí ekologie“ a je určen pro pedagogy základních, středních škol a učilišť i pro zájemce z řad laiků. Seminář je rozdělen na několik témat: voda, energie, konzumní styl života, ovzduší, odpady, doprava, zahrada, strava, zdraví, sounáležitost.

S novým školním rokem připravilo VIS Bílé Karpaty i další

výukové programy pro žáky všech stupňů škol. Nebojte se zpestřit výuku svým žákům o prvky ekologické výchovy. Jistě obohatíte i sebe.

Bližší informace o vzdělávacích seminářích a výukových programech získáte na adrese:

VIS Bílé Karpaty
Bartolomějské nám. 47
Veselí nad Moravou, 698 01
na tel. 0631-322545, 324792
e-mail: visbk@bilekarpaty.cz

Radka Nekardová
Veselí nad Moravou

Milí malí kamaráti!

Chcela by som sa s vami podeliť o dve príhody, skúsenosti, ktoré Vás možno potešia, povzbudia, alebo aspoň trochu zaujmú.

Malé beloritky

Pred pár rokmi v polovici júna sa náhle ochladilo a zopár studených silných búrok bolo príčinou toho, že pohynuli viaceré dospelé beloritky a lastovičky a silný dážď zhodil podstrešné hniezda beloritok. Už by som na to bola dávno zabudla, keby mi môj malý synovec nebol priniesol mladé opustené beloritky. Cez víkend sa ich snažil kŕmiť voškami a žitkou z uvareného vajčeka, ale potom musel ísť do školy a báł sa, že by celý deň bez jedla nevydržali, tak som sa stala ich pestúnom. Spolu s kamarátkou sme pre ne chytali mušky, hľadali vošky, ale sme zistili, že ako vtáče mamy by sme neobstáli. Našťastie sme sa dostali po sieťku na chytanie hmyzu a tak sme im potom nalapali konky, pavúky, skrátka, všetko, čo sa dalo chytiť, ale moc sa im to nepozdávalo. Pomohla až moja mama, ktorá pracovala v poľnohospodárskom podniku, kde chovali prasiatka a po štyri dni nosila malým zvercom snád po pol decilítri múch z maštali.

Vtáčatka boli štyri, tri z nich takmer operené a jedno o kus menšie, ale veľmi životaschopné, budilo ma aj v noci a ochotne sa nechalo kŕmiť, najmä tými muchami. Vtáčatka som po prijatí očistila od parazitického hmyzu. (V hniezdach beloritok totiž žije mnoho parazitov, ktoré ich asi hodne trápia a dokážu ich umoriť až na smrť.)

Po piatich dňoch sa mi tri mladé zdali už dosť veľké, ale ako ich naučiť lietať? Začala zhánka o hniezdo, ale našli sme

len hniezda s malými „holátkami“, až po dvoch dňoch hľadania sa mi podarilo objaviť hniezdo, tesne pred dokončením, pár hodín som pri ňom počkala a potom som tam malých zverencov podstrčila. Na moju radosť sa ich jeden z rodičov ujal, ešte ich deň kŕmil a potom vyviedol. Tri silné mladé beloritky mi lietali v záhrade ponad hlavu, mala som veľkú radosť. To najmenšie, žiaľ zahynulo, asi by tak bolo dopadlo i v pôvodnom hniezde.

Vrabček

Minulý rok mi deti priniesli mladého opereného vrabčeka so žltými kútkami na krajoch zobáka. Žalovali sa, že veľkí chalani mu kamaráta zabili, či by som im nevedela pomôcť. Mláďatko by v prírode rodičia asi ešte pár dní kŕmili i mimo hniezda a možno si malý nedočkavec neodhadol sily.

Deti sa hneď vybrali pohľadať mu niečo pod zub, ale dobrovoľne nechcel otvoriť zobáčik. Vrátil pred dom na sídlisku sme ho nechceli, pravdepodobne by tu neprežil.

Napadlo ma, či by v kletke pri našej zebričke (to je taký austrálsky vrabec) neotvoril zobáčik. Vyniesla som ho na balkón za našim Čivom a veru malý operenec otváral ústa a keď zazrel v blízkosti červený Čivov zobák takmer sa naň nasunul. Čivo však dlho neváhal a o chvíľku malý votrelec dostal riadny výprask. Takto to nepôjde.

Skúsila som teda dať mladého do papierovej krabičky s asi dvadsať centimetrov vysokým okrajom a počkala som, či na balkón nepriletí niektorý z Čivových priateľov vrabcov, s ktorými si často veselo švitoril. A naozaj asi do hodiny prišiel i s plným zobákom a mladý sa tentoraz nechal veľmi ochotne nakŕmiť. Po štyroch dňoch sme kamaráta po návrate z práce v krabičke nenašli. Myslím, že šťastne odletel.

Katarína Devánová

Ekologická hra

V tomto podzimnom období si řada živočíchů dělá zásoby na zimu. I vy si s dětmi můžete zahrát podzimní hru „Spížirna“.

Pod velkým javorem, nejmohutnějším stromem v okolí, měla svou skrýš veverka. Během léta si do svého úkrytu snášela zásoby na zimu, aby měla co jíst, až bude všude kolem ležet sníh. Na oříšky, které tady měla schované v temné noře, však chodily malé myšky. Veverka si oříšky hlídala, ale myšky byly šikovné a někdy se jim podařilo nějaký oříšek ukořistit.

Vždy jeden hráč představuje strážce - veverku - jak hlídá své oříšky. Má zavázané oči a je ve dřepu nad hromádkou tvořenou 20 kameny. Ostatní jsou v roli myšek a stojí „v myším domečku“ vzdáleném 10-15 m. Na znamení vyběhají a snaží se strážce sebrat kameny. Strážce se nesmí hýbat z místa, ale pohyby rukama a tělem se snaží „oříšky“ uhlídat. Jestliže se dotkne lupiče, lupič je vyřazen ze hry. Každá myška smí sebrat vždy pouze jeden kámen. Když ho získá, běží s ním do „domečku“, tam ho položí a může se vydat na další lup. Hraje se buď na to, kolik kdo sebere „oříšků“, nebo kolik jich dokáže strážce během časového limitu uhlídat. Hra je vhodná pro děti ve věku 5 a více let.

(zdroj - Dušan Bartůnek: Hry v přírodě v malých dětmí)

Mišpule se do Bílých Karpat pomalu vrací

Dovolil bych si doplnit článek pana Jozefa Májského „Vrátí sa mišpuľa do Bílých Karpat?“ z č. 1/2001 o několik mých postřehů.

Dva velké bohatě plodící stromy velkoplodé mišpule rostou u jedné samoty v kopcích Moravského Lieskového (je zde i kdouloň a tři kaštanovníky jedlé). Poměrně velký keř nesoucí velké ovoce se vyskytuje ve starém sadu na okraji Luhačovic (loni dal víc než 50 kg plodů). Další menší stromky a keře maloplodé (zato ale výrazněji chutnající formy) i velkoplodé mišpule mi začínají plodit v Bojkovicích, vím o výsad-

bách několika mladých štěpovanců v Mor. Lieskovém, na Krhovsku, ale i v Ludkovicích. Asi tři stovky mišpulí rostou v mé školce.

Mišpule se dají konzumovat nejen čerstvé po přemrznutí či odležení, jako marmeláda a ovocná pasta, ale lze z nich vyrobit po smíchání s jablečným moštem i pálenku či připravit chutný likér. Naskýtají se i jiné formy využití jako je sušení, kompotování, přidávání k moštům a ovocným vínům, kterým takto svým značným obsahem tříslovin zvyšují

trvanlivost. Mišpulový sirup se údajně pro svůj stahující účinek podával malým dětem při průjmeh.

Mišpule podle pamětníků i knižních pramenů patřila v Bílých Karpatech, stejně jako jinde v Čechách a na Moravě, za posledních 200 let mezi okrajové a mizející ovoce. Je ale možné, že znovu zažijí svoji zašlou slávu jako ve středověkém Německu nebo třeba na dvoře Ludvíka XIV.

**Radim Pešek
Bojkovice**

Píší o rodném kraji i ve světě

V roce 1999 seznámili studenti Střední odborné školy v Uh. Hradišti naše zastupitelské úřady v Rakousku, Švýcarsku, Německu, Francii, Velké Británii, také v Japonsku, USA i Kanadě s naším regionem. Jednalo se o články Hany Kočíšové s titulem „Za poznáním Slovácka“ a Davida Janíka pod názvem „Region Uherskohradištska - historie a současnost“.

Po maturitě v roce 2000 pak založili PATRIOT CLUB Uherské Hradiště s cílem propagovat památky, zajímavosti a přírodní krásy ČR v tisku u nás i ve světě a to bez uplatňování nároku na autorský honorář. V propagačně-publicistické činnosti v uplynulém období zaznamenaly velký úspěch Miriam Balouchová z Bánova, Jana Džúrová z Dolního Němčí a Alena Kovaříková z Bojkovic.

Článek Miriam Balouchové o fašanku v Bánově četli naši krajané v měsíčníku Strípky-Čriečky na Novém Zélandě a

v USA, a to v měsíčníku Hospodář v Texasu a ve čtrnáctideníku Hlas národa v Illinois. O malování kraslic napsala článek pro krajany v JAR.

Jana Džúrová se zaměřila na historii měst i obcí na Slovácku, na architekturu zámků na Moravě, na zajímavosti a přírodní krásy. Svě články „Jízda králů ve Vlčnově“, „Hody s právem v Dolním Němčí“, „Vánoční zvyky na Slovácku“ a další Jana Džúrová uveřejnila v angličtině v časopise Morava krásná v Kalifornii (USA). Svůj obšírný článek „Slovácko“ nabídla k uveřejnění čtrnáctideníku Hlasy národa v USA, stejně jako sérii článků o turisticky atraktivních oblastech ČR, o CHKO a o biosférické rezervaci UNESCO Bílé Karpaty, oceněné Evropským diplomem Rady Evropy v roce 2000. Letos tomuto časopisu poskytla interview ke své úspěšné propagačně-publ-

cistické činnosti. Ve spolupráci s Velvyslanectvím ČR v Pretorii se loni také spolupodílela na úspěšné prezentaci Slovácka v Jihoafrické republice.

Alena Kovaříková publikovala nejen články o památkách UNESCO v naší republice v materiálu Velvyslanectví ČR v Jihoafrické republice ale v USA a na Novém Zélandě i články o např. Bojkovicích a Luhačovicích. Článek o velikonočních zvycích na Slovácku publikovala v angličtině v kalifornickém časopise Morava krásná. Dále psala například o národopisné oblasti Valašsko ve čtrnáctideníku „Hlasy národa“ v Chicagu a o Slovácku nabídla článek texaskému měsíčníku „Hospodář“. Článek o CHKO Bílé Karpaty uveřejnila v měsíčníku „Strípky-Čriečky“ na Novém Zélandě.

Články Aleny Kovaříkové se věnují také propagaci kulturních a společenských akcí Čechů a Slováků na moravsko-slovenském pomezí Bílých Karpat.

(redakčně kráceno)

**Alena Kulheimová
Uherské Hradiště**

Co nám říkají místní jména (1)

Historie našeho regionu se odráží nejen v nynější krajině - ve stavbách i v celkovém rázu, ale i ve jménech nejrůznějších míst. Obce, osady, řeky, kopce a trati mají často jména ukazující na jev nebo typickou vlastnost daného místa, která nyní už nemusí existovat.

Odhalit, co se za různými jmény skrývá, však není vždy lehkým úkolem. S vysvětlením původu místních jmen se zabývá dokonce zvláštní věda, která se jmenuje toponomastika.

Význam některých jmen však lze rozlušknout i bez vědeckých znalostí. Velkou fantazií nepotřebujeme u jmen jako Nová Lhota, Dolní Lhota a Horní Lhota, Ostrožská Lhota nebo Ostrožská Nová Ves. Mimořádně, Lhota původně znamenala „osvobození nového osadníka po jistou dobu od placení pánovi“ (Machek 1977), pak „osada založená zpravidla na půdě lesní a do jisté lhůty (...) osvobozená od všech feudálních dávek a povinností“ (Hosák a Šrámek 1970).

I jméno obce Velká nad Veličkou asi znamená pouze to, že mezi obcemi Horňácka byla (a pořád je) největší. Také tomu, kdo o historii Slovácka mnoho neví, bude hned jasné, po čem se jmenuje město Strážnice. A pokud ne, stačí město navštívit - pozůstatky hradeb stále svědčí o dřívějších bojích a dodnes stráží pozici města.

Ve jménech některých dalších obcí lze snadno poznat kmeny základních slov. Ta mohou odkazovat na nejrůznější předměty a jevy. Dokládají zjevně bližší vztah k přírodě a krajině, který naši předkové měli. Vezměte si jen početnou skupinu obcí, které mají jména podle

stromů nebo i keřů: Březová, Bzová (podle bezu), Javorník, Kněždub, Lipina, Lipov, Lipová, Hrubá a Malá Vrbka.

Také jméno nejvyššího vrcholu Bílých Karpat, Velká Javořina, je odvozené od jména stromu. Strom je rovněž skryt v názvu obce Rokytnice. Znamená to „rokytné místo“, přičemž rokyta je starobytlý, praslovanský název vrby. Ale jméno Vrbětice je pravděpodobně odvozeno od osobního jména Vrbata, takže ne přímo od stromu vrby.

Vzácněji tvoří kmen místního jména nějaká bylina nebo zemědělská plodina. Z oblasti Bílých Karpat je jediným takovým případem Hroznová Lhota. Tato obec mezi Veselím nad Moravou a Velkou nad Veličkou se jmenovala do 1617 Veselská Lhota a byla proslulá vinařstvím. Po povýšení na městečko, kdy obdržela do znaku hrozen, byla nazývána Hroznová Lhota.

Jméno Žitková je podle Hosáka a Šrámka (1980) odvozeno od osobního jména Žitek, ve kterém lze rozeznat slovní základ žit - „život“, a nikoli žito, jak by se mohlo zdát. Proto se název této kopaničářské obce také správně píše s dlouhým í.

Častěji ukazují místní jména na polohu v krajině nebo významné přírodní jevy. Celkem jasné je to v případech, jako je Korytná (koryto je úval), Louka i Loučka, Nivnice, Podolí, Poteč (ta by ale mohla být odvozena i od nějakého osobního jména), Strání, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Vyškovec nebo Záhorovice. Přítomnost vápna a pravděpodobně i jeho využití dalo zrod jménu obce Vápenice u Starého Hrozenkova a osady Vápenky v katastrálním území

Nová Lhota. Obě místa odkazují na místo nebo pec, v níž se vyrábělo nebo páliho vápno.

Ale i řada dalších bělo-karpatských obcí je pojmenována podle místních podmínek. Blatnice a Blatnička v jihozápadní části Bílých Karpat zřejmě ležely na místě blátivém nebo u kalné vody, nedaleký Hluk u hluché tekoucí vody. Bylnice na druhém konci pohorí znamená potok tekoucí býlím. Naopak se mohla Bystřice pod Lopeníkem ve střední části oblasti zřejmě chlubit řekou s bystrým, prudkým tokem. Obec Rudice pravděpodobně dostala své jméno v souvislosti s přídavným jménem „rudá“, což svědčí o tom, že tam dříve něco bylo zbarvené od železné rudy (voda, půda?).

Výklad původu jmen dalších našich obcí prozradíme v dalším čísle tohoto časopisu.

Jan W. Jongepier

Informační zdroje:

L. Hosák, R. Šrámek - *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. A-L.* - Academia Praha (1970).

L. Hosák, R. Šrámek - *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž. Dodatky, doplňky, přehledy.* - Academia Praha (1980).

V. Machek - *Etymologický slovník jazyka českého.* - Nakl. Lidové noviny (1997).

Hlina - materiál minulosti alebo budúcnosti?

V dobe ešte ani nie tak dávnej bola hlina vedľa dreva a kameňa základným stavebným materiálom používaným na stavbu obytných domov aj hospodárskych objektov v celom regióne Bielych Karpát.

Tam, kde bol v blízkosti stavby dostatok kvalitnej tehlárskej hliny (fažila sa v takzvaných hliníkoch - mnohé miesta sa takto volajú dodnes), boli steny domov a hospodárskych objektov murované z nepálených tehál. Na ich výrobu bola používaná s vodou rozmiešaná ilovitá hlina, do ktorej boli pre zlepšenie mechanických vlastností tehál pridávané plevy. Po vyformovaní a vysušení boli tehly pripravené na použitie. Pri murovaní boli jednotlivé vrstvy tehál medzi sebou previazané križovou, polokrižovou alebo väzakovou väzbou. Všetky tri

cou drevených tŕiek (asi 12 cm hrubých palíc, ktoré sa hore zužovali, aby ich bolo možné dobre držať v rukách) ubíjaná do doskového debnenia, často po celom obvode domu v jednej vrstve naraz. Po nabití vrstvy bolo debnenie rozobraté a posunuté vyššie na nabíjanie ďalšej vrstvy. Rýchlu manipuláciu s debnením umožňovala jeho jednoduchá konštrukcia, ktorú tvorili drevené doskové bočnice a spojovacie ľahko rozoberateľné rámy. Práve po týchto rámoch ostávajú v stene na rozhraní vrstiev charakteristické kruhové otvory. Konštrukcia debnenia je na obrázku 2.

Pevnosť nabíjaných stien bola zvyšovaná vkladaním výstuží, najmä v rohoch stavby. V severnej časti Bielych Karpát to boli vzájomne prepletené metličky

Nabíjaná stena s viditeľnými vrstvami a otvormi po rámoch. Zemianske Podhradie.

a) polokrižová väzba, b) väzaková väzba, c) križová väzba

spôsoby sú na obrázku 1. Najmenšia hrúbka murovanej steny zodpovedá dĺžke tehly. Steny domov, najmä domov s výškou, kde bola potrebná väčšia únosnosť steny, sú hrubé až asi 75 cm.

Nabíjania

Tam, kde bola hlina nekvalitná a pre malú súdržnosť nevhodná na výrobu tehál, boli steny stavieb zhotovované technikou nabíjania. Na kopaniciach, v oblasti Kýkule, boli touto technikou stavané domy ešte v druhej polovici 50-tych rokov. Hlina na stavbu domu bola často získavaná z výkopu pod stavbu, alebo z jej bezprostrednej blízkosti a po rozmiešaní s vodou bola pomo-

z brezového prútia. V južnej časti to boli často skrúcance zo slamy, ktoré postupným pridávaním ďalšej slamy a jej skrúcaním vytvárali až niekoľko metrov dlhý slamový „povraz“. Na jednej zo stodôl vo Vrbovcach bola zistená aj výstuž z dubovej húžvy.

Osobitná mikroklima, ktorá sa vytvorila vo vnútri hlinenej steny nedovolila, aby výstuž zostarla. Tak napríklad metličky brezového prútia, ktoré boli vypreparované z nabíjanej steny starej minimálne 50 rokov, boli pružné tak, ako keby boli odrezané pred pár dňami a dokonca boli na nich zachované lístočky, aj keď tieto boli zhnednuté a povädnuté. Na konárnikoch však pevne držali a neodpadávali.

Štúdium

Pre život priaznivá mikroklima vo vnútri hlinených stien, ich priedyšnosť, tepelnoizolačné vlastnosti a priaznivá autoregulácia relatívnej vlhkosti vo vnútri obštaného priestoru sa stali podnetom pre bližšie štúdium vlastností hlinených stavieb, ktoré vyústilo do veľmi pozitívneho hodnotenia hliny ako stavebného materiálu z pohľadu kvality obývaného priestoru, ale aj zo širšieho pohľadu a vplyvov na životné prostredie ako celok, pretože tento stavebný materiál je prakticky bezo zvyšku recyklovateľný a prípadný odpad je priamou súčasťou prírodného prostredia. Materiál zo zbúrania je východným materiálom pre novú stavbu, pretože u tehlových stien stačí pôvodný materiál nanovo rozmiešať s vodou a vytvárať nové tehly, ktoré sú po vysušení okamžite použiteľné. Ešte jednoduchšie je to pri nabíjaných stenách, pričom napríklad pri technike nabíjania je možné použiť moderné posuvné

debnenie a pneumatické ubíjanie hlinenej zmesi.

Antipatia

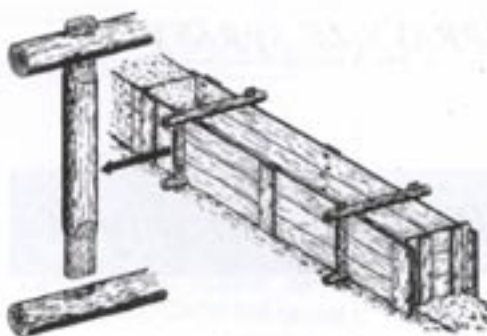
Je na škodu vecí, že vzhľadom na minulé trendy v stavebníctve a masovú propagáciu ich modernosti, stále u nás preživa značná antipatia k hline ako stavebnému materiálu, najmä na stavbu obytných domov. Tak skončila prakticky neúspechom aj stavba hlinenej autobusovej zastávky v Červenom Kameni, ktorá bola realizovaná študentmi a pedagogickými pracovníkmi Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity v polovici 90-tych rokov počas odborného seminára o hlinenej architektúre vidieka a ktorého sa zúčastnili aj študenti zo SRN.

V podvedomí väčšiny obyvateľstva je u nás hlina stále považovaná za stavebný materiál chudobných. Zdá sa však, že svet sa už zobudil a začína si uvedomovať kvality prírodných materiálov a vynakladá nemalé fi-

nančné prostriedky na výskum spojený s ich renesanciou. Tak sa stalo, že napríklad profesor Múnke si viedol do Mníchova z pracovného seminára o hlinenej architektúre Bielych Karpát ako veľkú vzácnosť niekoľko tehál z nepálenej hliny, ktoré vybíral zo starých chalúp, aby zistil ich zloženie a ušetril tak čas aj prostriedky, ktoré by inak musel vynaložiť na takýto výskum.

Novostavby

Nové hlinené domy sú v zahraničí stavané nielen z nepálených tehál klasických rozmerov, ale aj z továrenských vyrábaných hlinených kvádrov, ktoré realizáciu stavby výrazne urýchľujú. Ako progresívna sa tiež javí technológia odvodená od priehradovej konštrukcie, kde nosnou časťou stavby je drevená trámová konštrukcia, ktorá je následne z vonkajšej aj vnútornej strany obložená hrubými hlinenými platňami pripevnenými ku konštrukcii. Ako termoizolačná výplň

Konštrukcia debnenia nabijanej steny

medzi trámami konštrukcie je použitá zlisovaná fanová kúdef.

Prvé lastovičky hlinených novostavieb sa však objavujú aj u nás, najmä na južnom Slovensku. Dúfajme, že čoskoro sa dostanú aj do Bielych a Bílych Karpát, kde ešte donedávna boli dominantnými stavbami a prispievajú tak k navráteniu príjemnej pohody vidieckeho domova nielen pre krátkodobú rekreáciu, ale najmä pre trvalý život.

Miroslav Dužík
Trenčín

Ekologické poradny radi

Ekologické poradny KOSENKA a VIS Bílé Karpaty nyní mohou na otázky zákazníků odpovědět ještě správněji a kvalifikovaněji než dříve. Síť ekologických poraden ČR STEP totiž vydala publikaci s názvem „Spotřebitelské otázky a odpovědi ekologických poraden“.

Vydavatel vychází z dlouholetých zkušeností jednotlivých ekoporaden, z nichž některé působí v této oblasti přes 10 let. Okruhy otázek a odpovědí odpovídají tématům, s nimiž se ekologické poradny nejčastěji setkávají. Autoři čerpali i z obdobné publikace, příručky německého Spolkového svazu pro ekologické poradenství.

V této chvíli je k dispozici celkem 89 otázek a odpovědí z oblastí: Odpady, Praní a čištění, Hračky a kreslicí potřeby, Škodliviny v životním prostředí, Tepelné izolace, Energie, Ochrana přírody a krajiny, Ochrana spotřebitele a označování výrobků.

Otázky se týkají například nákupu energeticky úsporných spotřebičů, víru pracích prášků na životní prostředí, nakládání s odpady, označování ekologicky šetrných výrobků. Publikace má podobu šanonu s volně vyjímá-elnými listy. To umožní obsah kdykoli aktualizovat a v neposlední řadě i rozšiřovat. Během roku 2001 bude k dosavadním okruhům přidána např. problematika ekologicky příznivého stavění,

bude rozšířena část věnovaná ochraně přírody a další.

Publikace je určena především spotřebitelským, občanským, ekologickým a právním poradcům. Hodit se však může všem, na které se občané obracují o radu: městským a obecním úřadům, krajským úřadům, ekologickým a spotřebitelským sdružením, správám CHKO a dalším.

Připravuje se i internetová verze, která bude fungovat jako on-line ekologická poradna. KOSENKA a VIS Bílé Karpaty budou tuto publikaci distribuovat zároveň s poradenským seminářem. První se koná ve Veselí nad Moravou ve čtvrtek 13. září v 13.30 hodin.

Rostislav Trávníček
Vlašské Klobouky

Památné stromy (6)

Kněždubské lípy

V areálu hřbitova obce Kněždub, v jižní části Bílých Karpat, se nacházejí tři velké lípy, které přitahují pozornost už ze silnice. Protože jsou svým vzrůstem a velikostí mimořádné, byly tyto tři stromy v roce 1999 vyhlášeny jako památné stromy.

Jedná se o druh lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*), která má větší a světlejší listy než známá lípa srdčitá. Lípa napravo od vchodu do hřbitova je největší a nejstarší. Obvod jejího kmene (ve výši 1,30 m) činí 462 cm, zatímco ostatní dvě měří „pouze“ o něco víc než

320 cm. Výšky stromů jsou od 16 do 18 m. Ze zjištěných parametrů je jejich stáří odhadnuto na 200 respektive 300 let.

V roce 1998 byl u všech tří lip proveden zdravotní, bezpečnostní a statické zajištění rizikových korun. Jejich zdravotní stav je nyní dobrý. Stromy kvetou, plodí, a semena jsou klíčivá.

Růst věkovitých rozkošatých stromů na hřbitově je bohužel zdrojem problémů, neboť padající silnější větve způsobují škodu na pomnicích. Proto je důležité sledovat jejich zdravotní stav a suché větve včas odstraňovat. Riziko případných škod se však stoprocentně vyloučit nedá.

Vyhlášení stromu jako památný znamená, že veškeré zásahy a opatření na stromech v jejich ochranném pásmu lze provádět pouze s předchozím

souhlasem Správy CHKO Bílé Karpaty. Ochranné pásmo má tvar kruhu, jehož poloměr odpovídá desetinásobku průměru kmenu měřeného ve výšce 1,30 metru.

Bohumil Jagoš

Výkup pozemků v rezervacích

V posledních dvou letech se po delší odmlce opět vykupují pozemky v rezervacích do Fondu chráněných území. Vlastníkům pozemků je tak dána možnost zbavit se parcel, jejichž obhospodařování je omezeno ochranou přírody.

Vzhledem k nedostatku finančních prostředků byly v první řadě vybrány pozemky v národních přírodních rezervacích (NPR). V budoucnu by se však také měly vykupovat pozemky v dalších maloplošných chráněných území i v prvcích územního systému ekologické stability (USES). V CHKO Bílé Karpaty probíhají výkupy v současné době především v NPR Čertoryje a Zahrady pod Hájem, v menší míře i v NPR Porážky a Jazevčí.

V roce 2000 byli ve spolupráci se Základní organizací ČSOP Bílé Karpaty (v rámci Pozemkového spolku Čertoryje) o možnosti výkupu (či pronájmu) písemně vyzooměni vlastníci všech 1760

parcel v NPR Čertoryje a jejím ochranném pásmu. Nabídka k výkupu přišla od více jak 200 zájemců. Bohužel se přes sto dopisů vrátilo jako nedoručitelných, takže u těchto parcel zůstane vlastník neznámý.

Celý proces výkupu je však „běh na dlouhou trať“. Podívejme se, jak v praxi probíhá.

Zájemci o výkup na Správu CHKO přinesou úředně ověřenou kopii nabyvacího dokladu - dědické, kupní či darovací smlouvy. Po kontrole, zda dané pozemky skutečně leží v národní přírodní rezervaci, je zapsáno rodné číslo a adresa prodávajícího. Poté pro vlastníka pozemku nastává první období čekání, během kterého pracovníci Správy CHKO zajistí soudně znalecký odhad prodáváných pozemků. Ceny se pohybují od 2,- Kč/m² u některých parcel v k.ú. Hrubá Vrbka až po 4,- Kč/m² v k.ú. Kněždub a Tvarožná Lhota.

Na základě odhadu je připravena kupní smlouva, která je v několika kopiích odeslána prodávajícímu k podpisu - jednu je nutné úředně ověřit na obecním úřadu. Po podpisu všech listin vlastníkem pozemku jsou tyto materiály odeslány na Správu CHKO České republiky v Praze. Pro prodávajícího nastává druhé období čekání.

Ze Správy CHKO ČR listiny putují na Agenturu ochrany přírody a krajiny ČR, kde jsou zkontrolovány právníkem, podepsány ředitelem a odeslány na příslušný katastrální úřad.

Vklad do katastru může trvat až 4 měsíce, poté dostane prodávající podepsanou kupní smlouvu s potvrzením vkladu. A nastává třetí, nejkratší čekání. Z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR totiž kupní smlouva opět putuje Prahou na Ministerstvo životního prostředí a Státní fond životního prostředí, odkud jsou konečně peníze odeslány prodávajícímu.

Pokud jste se dočetli až sem, jistě pochopíte, že výkup pozemků není věc hotová za 14 dní. A že pracovníci Správy CHKO jen ztěž

možou ovplyvniť dění na ďalších úradoch v Praze, na katastrálnom úrade a už vôbec ne množstvom pridelených finančných prostriedkov. Napríklad v tomto roce peníze ještě uvolněny nebyly a tak se čeká, kdy se bude moci

s dalším vykupováním pokračovať.

Proto nám nezbyvá než poprosit zájemce o výkup: mějte trpělivost, o peníze se nebojte, není to v žádném případě způsob tunelování. Ostatně, pokud ne-

chcete své pozemky prodat a máte problémy s jejich údržbou, je také možné je v NPR Čertoryje a Zahrady pod Hájem dát do pronájmu ZO ČSOP Bílé Karpaty.

Ivana Jongepierová

Bielokarpatské lúky na Slovensku.

Bielokarpatské lúky a sady, ale i súkromné polička, úhory a pasienky sú našim prírodným i kultúrnym dedičstvom. Bez prítomnosti človeka by tu bol skoro všade les.

Na slovenskej strane Bielych Karpát sa podarilo vyhlásiť niekoľko maloplošných chránených území lúčneho charakteru a najmä zabezpečiť ich údržbu. Žiaľ, nemáme vyhlásené veľké rezervácie, typu NPR Čertoryje, nie preto, že by snáď masív Žalostinej bol býval menej hodnotný, ale sa na slovenskej strane nenašiel človek, ako bol p. Staněk, ktorý by bol pripravil návrhy území a do roku 1987 tu ani zo strany štátnej ochrany prírody nikto nevyhlásil lúčne chránené územia. V sedemdesiatych rokoch 20. stor. bola Žalostiná (i jej podobné územia) „zrekultivovaná“, vytrhané medze stromov, rozoraná, vysiata a potom roky hnojená.

Ani dnešná doba slovenským lúkam nepraje - na Slovensku nie je nič podobné Programu péče o krajinu a príspevky štátu na starostlivosť o maloplošné chránené územia sú nepravdivé a nedostatočné. Na ostatné lúky a polia čerpajú poľnohospodárske dotácie väčšinou len veľké podniky a s. r. o. Žiaľ využitie týchto dotácií je často zle kontrolované a samotné dotácie zneužívané na obohatenie jednotlivcov.

Napriek všetkým týmto spomenutým zlým okolnostiam sa nám darí zabezpečiť každoročne pokosenie 150 - 200 ha lúk v maloplošných chránených územiach a genofondových plochách.

Prvé moje poďakovanie patrí drobným hospodárom. Je už málo tých, ktorí nikdy nepodpísali do družstva a vidlami, alebo „kopákom“ sa postavili k svojmu sadu, aby im ho nevytrhali. Niektorých poslúchli, iných vzali do väzenia... Pán Kukuča, keď som mu porozprávala, čo cenné je na lúčkach, ktoré kosí a prečo sa na Grúni nad Novou Bošácou každý rok poriadajú letné tábory na kosenie lúk (tento rok to bol 13. ročník) mi povedal: „Já kvitká nepozna, chyma jek repík, ale mój otec mi ty lúky nechali a já chcem, aby i po mne ostali uklizené.“

Môžem povedať, že zostávajú každý rok krásne vyčistené a my fažky raz nahradíme prácu týchto miestnych ľudí, ak budú mať stále také sťažené podmienky ako je to dnes. (Rozhovor s pánom Šprtelom z Kykule, ktorý si ako jeden z mála súkromne hospodáriacich uplatňuje dotácie z poľnohospodárstva, uverejníme v budúcom čísle).

Teraz mi ešte zostáva poďakovať všetkým brigádnikom študentom, ale i tým, ktorí už dávno študentami nie sú, no leto bez kosenia v Bielych Karpatoch si nevedia predstaviť. Na Bučkovej jame nad Vrbovcami bol tento rok

10. ročník POTu (pracovného ochranného tábora), účastníci pokosili prírodnú pamiatku (ďalej PP) Bučkova jama, PP Žalostiná, PP Štefanová, PP Šiflovci, PP Malejov a PP Kožíkov vrch. Najmä pri zberaní a odvoze sena výdatne pomohli miestni hospodári, s ktorými máme dlhoročnú dobrú spoluprácu - ďakujeme p. Marečkovi, Mitákovi, Melichárkovi, Patinkovi a Šiflovi. Na Nebrovej v Červenokamenskej doline práve teraz beží 11. prepíchnavý ročník tábora. Na Grúni sme boli 13 krát.

Sme radi, že to na Moravu nemáme ďaleko, niektorí naši kamaráti sa boli tento rok pozrieť a snáď i pomôcť s kosením vo Valašských Kloboukách a sme radi, že príjemnú češtinu a moravštinu počujeme i na našich táboroch.

Dovidenia o rok.

Katarína Devánová

Simental v Březové

V Březové na Uherskohradištsku hospodaří kromě firmy AGRO Březová i rodina Jan (48) a Marie (41) Valíčkové. V roce 1998 si pronajali od bývalého statku ovčín, který na své náklady spravili, pronajali si 37 ha půdy a začali hospodařit pro sebe.

Problémem však bylo, kde vzít dobytek. Dotační tituly začaly být vázané na dobytčí jednotky, takže málokdo chtěl zvířata prodávat a když, tak za vysoké ceny nebo neměl výběr.

Problém vyřešil česko-slovenský projekt k podpoře ekologického zemědělství, financovaný Phare. Tento projekt mimo jiné umožnil nákup dobytka a jeho zapůjčení zemědělcům pro extenzivní pastvu na produkci masa. Valíčkové našli odvahu se do

projektu pustit, přestože chov masného dobytka v této oblasti nemá tradici. Loni v květnu dostali 26 kusů jalovic (Simental) a jednoho plemenného býka - za podmínky, že jejich cenu (přes 700.000 Kč) splatí do 4 let. Finanční riziko, které to přineslo, Valíčkové přijali a věří, že se jim podaří podnik rozjet, i když z toho zřejmě nikdy nebudou bohatí.

Ekonomika

Model jejich hospodaření je jednoduchý, ale trochu neobvyklý. Stroje nemají ve vlastnictví žádné a proto většinu práce, která je potřeba k chovu dobytka a

obhospodařování pastvin, provádí AGRO formou služeb - zejména se jedná o produkci sena. Ve vlastní režii zvládá rodina takové práce jako jsou ohrazování pastvin, krmení, kontrola dobytka apod., protože chov masného skotu není na práci příliš náročný.

Ekonomicky si to Jan Valíček představuje tak, že hlavní příjem přinese prodej odchovaných a masných telat. K tomu dostávají i dotace z Ministerstva zemědělství na údržbu trvalých travních porostů, které jsou v současné době pro zemědělce z ekonomických důvodů nezbytné. Dotace mají o něco vyšší, protože hospodaří ekologicky pod kontrolou Svazu ekologických zemědělců PRO-BIO. Volba pro takový způsob hospodaření pochází u Valíčků spíše z realistických než z idealistických úvah: v chráněné krajinné oblasti i v daných půdních podmínkách dané oblasti nelze hospodařit intenzivně.

Problémy se vyřeší

Zatím tato aktivita manžely neživí, oba mají ještě své zaměstnání. Doufají však, že za pár let rozjedou životaschopný rodinný podnik, pokud nevzniknou nějaké zvláštní škody nebo zdravotní problémy s dobytkem. Valíčkové věří, že se jim případné problémy podaří vyřešit, třeba i se sousedskou pomocí. V poslední době se totiž podobná hospodářství objevila v této oblasti na více místech díky tomu, že stát tlačí na

údržbu luk a pastvin pro zachování krajiny i na zalučnění polí kvůli snížení půdní eroze. Také podporuje ekologické hospodaření, ve kterém se nesmí používat téměř žádná umělá hnojiva a chemické ochranné postřiky. Tím Valíčkové už nejsou úplně sami - znalosti o tomto způsobu hospodaření se rozšiřují, zemědělci se to vzájemně učí a riziko neúspěchu nebo ztrát se snižuje.

Praxe

Tolik o základních podmínkách. A jak to u Valíčků chodí v praxi? Zhruba 10 hektarů travních porostů, kde je terén příliš hrbatý, je vypásáno 20 kusy dobytka. Jen na podzim se na nich přemulčují nálety keřů, bodláky nebo trsy trav. Požadavkem Správy CHKO bylo oplocení mokřadu se vzácnými rostlinami, který je nyní pravidelně kosen. Na dalších plochách se sklízí seno, které se uskladní v balících do seníku. Zvířata strávila celou minulou zimu venku, kde byla krmena každý den balíkem sena. K dispozici měla i přístřešek s ležacími boxy. A takto je zajištěna trvale udržitelná rovnováha: to, co se produkuje, je spotřebováno.

Pokud tomuto soukromému ekologickému hospodářství budou okolnosti přát, bude tímto způsobem po roce 2003 schopné pokračovat jako „normální“ zemědělský podnik. A zároveň i přispívat k zachování naší krajiny.

Jan W. Jongepier

O lubinských gajdošoch (1)

Lubinský rodák Jozef Ludovít Holuby (1836-1923) - evanjelický kňaz, botanik, etnograf, historik - vo svojich „Obrázkoch zo Slovenska“ (Slovenské pohľady XVII, 1987) napísal: „Ešte pred 25 rokmi žil na lubinských kopaniciach pod Javorinou povestný gajdoš Filúz, šťastný improvizátor vtípných a kúsavých pesničiek.“

Traduje sa, že pochádzal z osady u Filúzov. Okrem hudobného sluchu dostal do daru veselú, až bezstarostnú povahu. Ako sa patrí na dobrého muzikanta, musel byť aj veľmi spoločenským, vtípnym človekom a znalcom vtedajších pomerov. Bol vraj i súci chláp. Podľa Holubyho: „Už nebol mladý, no bys' čakal, až by sa švárnej dievky zľakal! Aj Filúz priznáva:

*Mne sa páči taká žienka,
Čo má sukne po kolienka,
Čo má nôžky ako strunky
Pri muzike štrnky - brnky...“*

Možno mu bolo naozaj dobre žiť - ako v balade „Gajdoš Filúz“ píše Ľudmila Podjavorinská: Dobré bolo, Filúzko, dobré bolo tebe,
Že ti gajdy, gajdenca darovalo nebe
Hej! Hore háj, dolu háj... zvečera i zrána
Roztancovals' chud'asa, rozveselil pána.

Javorinou, v javorí, chodniček či stezka
o sláve ti hovorí, spomína i dneska.
V Javorine, v javorí, keď sa Slovač zisla,
Tvoja pieseň v zhovory v ústrety jej prišla.
Keď vše zaznel z gajdičiek odzemok či „mestská“,
Sám pán Hurban, tatiček, zakrepčil si zrezka.

Sám Hurban, pán tatiček, kamarátov v stredu
pozabudli na chvíľu na slovenskú biedu...
Hej, hore háj, dolu háj... tvoje „dudí-dudí“
Biedu v kúty plašilo, veselilo ľudí...“

„Kofko ráz sa stalo“ - spomína J. L. Holuby, „že za svoje štiplavé pesničky miesto honoráru dostal bitku. Tak raz pri všeobecnej pozornosti poslucháčstva na svadbe, ktorej bol aj richtár prítomný, zaspieval: Čiaže je to kopanica na tie štyri kopce?

Čiaž' by bola? Richtárova, čo nakradol z obce.

Pretože sa opovážil hlavu obce verejne tak uraziť a potupiť, povstali mu z toho veľké ostudy a richtár mal na neho do smrti zlé oko.“

Čas ubiehal a hudobníci menili svoje nástroje. Na zábavách hrávali kapely s husľami a basou. Zaznievali fubozvučnejšie melódie do spevu i tanca. I dievky si pochvaľovali, že pri husľach sa lepšie tancuje - „lebo pri gajdách bolo treba silno nohami dupať“. Aj na svadby si ľudia prestali pozývať gajdošov, radšej si obstarali zopár muzikantov s husličkami a basou. A keď sa neskoršie do kapely dostali aj dychové nástroje - gajdoši zostali zabudnutí. Nik ich už na svadby,

tancovačky a do krčmy nevolal.

Stávalo sa, že zármutok či hnev zapíjali v krčmách. Spomínali na zašlé časy, keď si gajdoši žili veselo, mali postarané nielen o dobré jedlo a pitie, ale ušla sa im aj výslužka či koruna. Takto sa zrejme umáral v niektorej podjavorinskej krčme i náš Filúzko. A keď už nestačili korunky na pitie a nebolo ani štedrých ľudí, ktorí by zaplatili, „založil“ v krčme svoje milované gajdy.

Holuby spomína: „Botanizujúc raz na samej moravskej hranici pod Lopenikom - navštívil som tam bývajúcего gajdoša, aby som si odpočinul. Vidiac na stene zavesené gajdy, spýtal som sa ho žartom - a kde ste vzali Filúzove gajdy? Mój gajdoško sa celý zjašený opýtal, ako ja viem, že sú tie gajdy Filúzove. Potom mi vyrozprával, že tie gajdy Filúz založil v nejakej krčme, kde ich on kúpil.“

O gajdošovi Filúzovi dnes vieme iba z týchto uvedených prameňov. Ani osadu u Filúzov už na lubinskom nenájdete. Len pár chalúpok v bzinskom chotári sa takto nazýva.

(pokračovanie nabadúce)

Oľga Hrabovská
Lubina

ZELENÁ PLANETA

Pohádka o sluničku

Bylo jedno sluničko, a to si spokojeně žilo. Ráno vstalo, vytáhlo paprsky a svítilo celý den. Kvečeru zapadlo za les, lehlo si do postele, zakrylo se modrými pruhovanými peřinami a spalo. A tak to šlo den ode dne pořád dokola.

Jenomže když jednou ráno vstalo, čekalo na ně spousta práce. Muselo totiž prohát nejméně devatenáct bazénů a koupališť a opálit na sto lidí a více než dvacet šest pláží. To by ještě zvládlo. Jenomže! Táhle nějaký nešika vyřil vodu a udělal velkánskou louži. A teď aby ji sluničko vysušilo. Ale když se chtělo do toho pustit, nějak nešikovně si zlomilo paprsek. A co teď?

To není legrace, takový zlomený paprsek. Ten se musí držet pěkně v teple, aby nenastydl, a ještě ke všemu nedostal rýmu. Tak sluničku nezbylo než zajít a šup rovnou do modrých pruhovaných peřin.

Ale na zemi zatím nastalo boží dopuštění. Všude bylo černo, nikdo nic neviděl. lidé by rádi sluničku pomohli, ale nevěděli jak.

Vtom začal foukat větřík, pofoukal sluničku bolavý paprsek a odfoukl černý mrak. A sluničko? Odhodilo peřinu, vyskočilo z postele, začalo znovu svítit a všichni lidé se usmívali a byli rádi, že se sluničko vrátilo v celé své kráse.

Veronika Gajdúšková
ZŠ Praktšice, 8. tř.

Podnájomníci v ľudových stavbách

Asi by bolo zbytočné zdôrazňovať, že naši predkovia - stavitelia ľudových stavieb - nepoznali betón, ale využívali najdostupnejšie prírodné materiály - drevo, hlinu, kameň, slamu a pod. Preto sa nemožno čudovať tomu, že tieto stavby nezostali nepovšimnuté zo strany rôznych živočíšnych druhov, ktoré ochotne využili ponúknutú príležitosť - ľudské príbytky či iné stavby (hospodárske budovy, senníky, múriky, ploty).

Nápadnejšími podnájomníkmi boli určite väčšie druhy - stavovce, oveľa početnejšie zas menšie druhy - predovšetkým bezstavovce. Našich predkov však natoľko nezaujímalo systematické zaradenie týchto nevolaných privandrovalcov, ako skôr ich škodlivosť, prípadne užitočnosť. Našťastie len nemnohé

Stodola v Ďurcech doline na Starej Turkej

druhy živočíchov sa ukázali ako vyslovene škodlivé.

Stavovce

Zo stavovcov to boli bezpochyby predovšetkým hlodavce (krysy, potkany, myši), paradoxne však aj ich predátori - tchory, kuny a lasice, ktoré bohužiaľ za fahkú korisť považovali aj domácu hydinu. Preto boli prirodzene v nemilosti gazdov, kým napríklad sovy, napríklad plamienka driemavá (sova pálená), boli tolerované ako hubitelia hrabošov a myši.

V boji s muchami človeku zas

pomáhali lastovičky, ktoré nachádzali útulné hniezdisko predovšetkým v maštaliach vykurovaných živočíšnym teplom dobytká. Rôznu pozemnú háveď pomáhal likvidovať jež, ktorému sa kde-tu ušla i miska mlieka. Bielozubky, aj keď patria medzi užitočné hmyzožravce, však skončili neslávne, t.j. len ako „myši“. Netopiere opradené poverami taktiež naši hospodári nevideli na svojom statku radi a ešte donedávna sa stávalo, že skončili priklincované na vráta podúkolia.

Naopak, šťastím pre chalupu bol bocian biely (čáp biely) - symbol plodnosti, ktorý si v nižších polohách občas urobil hniezdo na komíne. K tomu mu neraz pomohol človek umiestnením podložky, ktorú predstavovalo staré koleso z voza.

Hmyz a pavúkovce

Pre drevené stavby predstavovali vždy nebezpečenstvo v dreve žijúce druhy hmyzu, napríklad črvotoče, ktoré dokázali rozvrtať už nejednu stavbu doslova na prach. Medzi vzácnejšie druhy, ktoré si robia v suchom dreve pomerne veľké chodbičky, patrí teplomilná samotárska včela, drevár fialový (drevodielka fialová).

Z veľkej skupiny blanokrídlavcov to však nie je jediný zástupca, ktorý rád využíva ľudské príbytky. Dr. Jozef Lukáš sa venoval v polovici 80-tych rokov v našom regióne osídleniu objektov ľudovej architektúry blanokrídlavcami a zistil ich tu 81 druhov zo 14 čeladi. Viac než polovicu druhov (47) osídlilo drevené stavby, resp. drevené stavby s hlineným murivom, hlinené stavby 17 druhov, hlinené stavby s drevenými doplnkami 8 druhov, kamenné stavby s hlinenou alebo vápennou maltou 8

Plamienka driemavá si obľubuje drevené stavby

druhov a kamenné stavby s drevenými stenami 1 druh.

Už tieto čiastkové výsledky naznačujú, že rôzne typy ľudovej architektúry predstavujú významné refúgium - miesto prežívania veľkého množstva blanokrídeľého hmyzu. Len niektoré z týchto druhov, napríklad osy, môžu byť nepríjemnými spoločníkmi, mnohé drobné druhy (napr. murárky, chalcidky a pod.) sú veľmi nenápadné a ich prítomnosť si väčšinou ani nevšimneme.

To platí nakoniec aj pre iné bezstavovce, napríklad pavúkovce (rožtoče, pavúky, kosce, šfúriky), ale aj drobné druhy hmyzu - švehy, ucholaky i chrobáky. Len výnimočne sa bolo možné na gazdovsve stretnúť s veľkými druhmi hmyzu, ktoré by vzbudili pozornosť či dokonca údiv. K takýmto druhom patrí napríklad jeden z našich najväčších druhov chrobákov, nosorožek obyčajný (nosorožik kapucínok), ktorého larvy sa s obľubou vyvíjajú v pilinách, v hromadách triesla alebo aj v komposte.

Zásoby

Uvoľňované teplo tohoto rozkladajúceho sa organického materiálu sa neraz stáva aj liahňou pre užovku stromovú, ktorej sa niekde boja, no poznáme aj prípady, keď sa tento náš najväčší had stal nepostrádateľným „ochrancom“ hospodárstva. Je celkom pochopiteľné, že našich predkov zaujímali predovšetkým druhy poškodzujúce

zásoby (šváby, chrobáky - múciar, kožojed, zrnárky, zrnár i mole a pod.), no títo škodcovia nie sú viazaní výlučne na ľudové stavby, ale zásoby človeka.

Načrtnutá problematika naznačuje, že ľudové stavby predstavujú súbor špecifických mikrobiotopov, ktoré umožňujú prežívať mnohým druhom živočíchov,

neraz predstavujú jediné refúgium v rozsiahlom území. Nakoľko v posledných desaťročiach ubudlo z našej krajiny obrovské množstvo objektov ľudovej architektúry, resp. boli významne pozmenené a máme len minimum pozostatkov o ich osídlení živočíchmi v minulosti, je z tohoto hľadiska bohužiaľ už minimálne päť minút po dvanástej. Keď sa rozhod-

neme rekonštruovať alebo nebudaj zlikvidovať chalupu či stodolu na kopaniaciach, mali by sme mať na mysli aj to, že tu nejde o hladké betónové steny paneláku, ale o stavbu, ktorá kypí životom, a to aj vtedy, keď sme ju opustili.

Jozef Májsky
Trenčín

Zábudlivosť prospieva lesu

Bolo by dosť máromysefne domnievať sa, že zábudlivosť je len výsadou civilizovaného človeka. Príroda s touto vlastnosťou určite počítala už pred miliónmi rokov, a nie je tomu inak ani dnes. Bez zábudlivosti, nie však ľudskej, ale živočíšnej, by mnohé prírodné procesy prebiehali trochu inak.

Dominantným ekosystémom v stredoeurópskych podmienkach sa v poľadových dobách stal les. V prípade ihličnatého alebo neskôr listnatého lesa dôležitú úlohu pri jeho rozširovaní hrali a naďalej hrajú zábudlivci. Či už ide o operených alebo osrstených živočíchov, nie sú to žiadni lajdáci, naopak, patria

Ryšavka žltohrdlá

k tým usilovným obyvateľom lesa, ktorí si pripravujú na zimu zásoby potravy. Vo vyšších horských polohách k nim patrí predovšetkým orešnica perlavá (orešník kropenatý), ktorá si v jesenných mesiacoch schováva do machu alebo kyprej pôdy semienka borovice limby, ale aj iných ihličnatých a listnatých drevín.

V nižších polohách, i u nás v Bielych Karpatoch, ju nahrádza oveľa bežnejšia sojka škriekavá (sojka obecná), ktorá spomedzi semien listnáčov preferuje predovšetkým žalude dubov bohaté na zásobné látky. Za mesiac dokáže nazbierať až 3 tisíc žaludov. Pritom na jedenkrát pozbiera do hrvoľa maximálne 9 žaludov a desiaty ešte môže odniesť v zobáku.

Ryšavky

Spomedzi semenožravých - granivorných cicavcov (savců) patria k najusilovnejším lesným zhromažďovateľom zásob ryšavky žltohrdlé (myšice lesní). Tieto hľadavce sa počas celého roka živia predovšetkým semenami lesných drevín a veľmi citlivo reagujú na úrodu dominantných druhov stromov.

Úroda bukvice či žaludov obyčajne významne podmieňuje tzv. myšie roky spojené s bohatou

úrodou týchto semien, počas ktorých sa lesy doslova hemžia lesnými druhmi hľadavcov. Na rozdiel od spomínaných vtákov sú ryšavky predovšetkým nočné živočíchy. A pretože sa za státisíce rokov naučili, že pod snehom sa ich obľúbená potrava hľadá veľmi zle, už koncom leta a hlavne na jeseň usilovne zbierajú semená

Sojka škriekavá

drevín (dub, buk, lipa, javor, jaseň, smrek) a tieto si zahrabávajú do pôdy, machu i pod pne, aby sa k nim mohli jednoduchšie dostať počas krutých mrazov. Treba zdôrazniť, že takto vytvorené zásoby majú rozptýlené na mnohých miestach, nenosia si ich do nory, ako napríklad škrečok (křeček). No a práve tu sa dostávame k jadrú problému - zábudlivosti.

Semená

Aj keď priestorová pamäť lesných živočíchov je oveľa lepšia než naša, predsa sa stáva, že sojka či ryšavka nenájde všetky svoje zásoby. Ešte viac semien zostane nepotrebovaných vtedy, keď sa majiteľ zásob stane

potravou predátora alebo neprežije nepriaznivé zimné obdobie. Vtedy dostávajú dobre ukryté semená lesných drevín zásobené vlhkosťou z topiaceho sa snehu a jarných dažďov svoju šancu a začnú klíčiť.

Na rozdiel od semenáčikov vyrastených pod korunou materského stromu sú zásoby lesných zvierat od miesta zberu pomerne vzdialené, čo dáva vyklíčeným drevinám väčšiu šancu na prežitie. Neraz sa takto objavila skupinky mladých stromčekov aj mimo lesných porastov, na lúčkach

a pasienkoch. V prípade, že by sme nezasiahli, by sa aj vďaka zabudlivosti niektorých živočíchov les vrátil na plochy, ktoré mu v minulých storočiach s veľkou námahou vyrval človek - kopačník.

V prípade Bielych Karpát, ale aj iných území s rozptýleným osídlením, pôsobí zabudlivosť lesných živočíchov proti snahám človeka, ktorý sa rozhodol využívať časť pôvodných lesov iným spôsobom, než naprogramovala príroda. Preto ak chceme udržať

krajinný ráz Bielych Karpát s pestrou mozaikou nelesných spoločenstiev, nesmieme zabúdať na spôsoby ich obhospodarovania, ktoré sa osvedčili našim predkom. Táto zabudlivosť, či skôr nerozumnosť, by na jednej strane prospela lesu, no na druhej strane by zničila dielo našich predkov, na ktoré môžeme byť právom pyšní a je našou povinnosťou ho uchrániť aj pre ďalšie generácie.

Jozef Májsky
Trenčín

Hořeček žlutavý - rarita Moravských Karpat

Na květnatých bělokarpatských loukách lze ještě dnes vzácně nalézt hořeček žlutavý pravý (*Gentiana lutescens* subsp. *lutescens*).

Jde o časně letní formu karpatského druhu, který je charakterizován lilákově modrými, pětičetnými květy, kalichy členěnými v úzké ± stejně široké cípy, kratší nebo stejně dlouhé jako kališní trubka. Zářezy mezi kališními cípy jsou úzké a zaokrouhlené. Podobně jako ostatní letní plémna hořečeků má hořeček žlutavý pravý lodyhu zpravidla se 3 (-5) lodyžními články, z nichž zpravidla druhý od spodu je nápadně delší než ostatní, lodyžní listy jsou kratší než lodyžní články, obvykle podlouhlé, tupé, dolní až zaokrouhlené. Květenství tvoří zpravidla úzkou chudokvětou latu. Tento hořeček kvete v červnu až červenci. V České republice roste pouze v Moravských Karpatech.

Jako všechny druhy hořečeků je u nás chráněný, jeho uchování v naší květeně však závisí na vhodném obhospodařování jeho stanovišť. Druh není vytrvalý a jeho přežití je podmíněno dostatečnou zásobou semen v půdě.

Nejvhodnějším hospodařením se jeví extenzivní pastva, zajišťující nepochybně vhodné předpoklady pro klíčení a vývoj rostlin na lokalitách, jako jsou:

1. silně výběrové vypásání (hořečky zpravidla nebyvají spásány pro svou hořkou příchut'),
2. narušování povrchu půdy (vznik volných ploch pro klíčení světlomilných rostlin) a
3. mírné obohacování lokality organickými živinami.

Vhodná je i kombinace kosení a pastvy. V tom případě lze porost s hořečkem žlutavým kosit přibližně do poloviny května, v závislosti na vývojovém stadiu druhu. Pokud je populace slabá a travní porost hustě zapojen, je vhodné (po dozrání semen) drn mechanicky narušit. Ponechání lokality bez hospodaření však vede k zániku druhu.

Vliv zásahu je nutno sledovat a vhodně upravovat podle odpovídajících změn v populaci.

Pokud dojde k posečení hořečeků před dozráním semen, dochází k ochuzování zásoby semen v půdě a k postupnému snižování velikosti populací. Ponechání lokality bez hospodaření umožní semenům sice

dozrát, avšak v konkurenci s vysokými rostlinami a vlivem hromadící se stařiny světlomilné hořečky neobstojí.

V září a v říjnu můžeme na loukách Bílých Karpat potkat ještě podzimní formu tohoto hořečku - hořeček žlutavý karpatský (*Gentiana lutescens* subsp. *carpatica*). Je ještě mnohem vzácnější než její letní příbuzný a dnes je znám jen ze dvou lokalit.

Lze si jen přát, aby tyto rostliny svými modrými zvonky nepřestaly zdobit bělokarpatské louky.

Ludmila Kirschnerová
Jan Kirschner
Praha

O bosorce z Javorníka

Jeden hospodář z Javorníka měl ženu bosorku, ale nevěděl o tom ničeho. Naopak, byl s ní velice spokojen. Však taky jeho žena byla docela pohledná a velice pracovitá. Akorát, ale tak už to s hezkými ženskými bývá, trochu paličatá a hádavá, zvláště při úpiňku.

Jednou se hospodář večer přejedl brambor s mlékem a v noci se neklidně převaloval na posteli. Kolem půlnoci se probudil a zpozoroval, že postel vedle něj je prázdná. Chvilku čekal a potom se vydal ženu hledat. Prošel celé stavení i maštale, ale nikde ji nenašel. Vrátil se do postele a hlavou mu vrtalo, kde že se mu žena v noci toulá. Že by běhala za tím mladým pacholkem od sousedů? Nebo za hospodským z Velké? Vrátila se až za svítání. Jako myška vklouzla pod peřinu a hned hluboce usnula. Hospodář nespál a míčel. Ale umanul si, že všechno v tajnosti vypátrá. Od toho rána sledoval svou ženu na každém kroku. Hlídal s kým se baví a jak, přemýšlel o každém jejím úsměvu a pohledu. I v hospodě se nenápadně vypytaval. Ať se však snažil sebevíc, ničeho zvláštního nespátral. Nic neukazovalo, že by jeho žena myslela na jiného. Přesto se hospodář velice trápil, hodně pil, málo spal a očividně scházel.

Asi za měsíc, hospodář se přesně nepamatoval, se to stalo znovu. Jenže tentokrát měl větší štěstí. Probudil zrovna ve chvíli, kdy jeho žena vycházela z jizby. Dveře ani nevrzly, bylo naprosté ticho, jen z dálky byl slyšet ponocný oznamující půlnoc. Hospodář se tiše vydal za ženou na zadní dvorek. Tam pozoroval jak se svléká, vytáhla z prázdné

králikárny starou mísu a k hospodářovu zděšení do ní vyvrhla svá střeva. Mísu pak přikryla koženou zástěrou a obkročila březové koště. Na něm pak, celá nahá a prostovlasá, vzlétla vysoko do vzduchu a zmizela hospodář z očí.

Hospodář se z toho nemohl vzpamatovat. Do svítání seděl v kuchyni, pil slivovici a litoval dne, kdy se oženil. S bosorkou! Ta hrůza, ta ostuda! I ta nevěrnice by mu byla milejší. Jak tam seděl, pil a litoval se, tak tam i usnul. Probudil se až za světla, hlavu jak stěp, záda bolavá. Žena už poklízela na dvorku a život běžel, jako by se nic nestalo. Hospodář si dodal odvahy, zavolal ženu do jizby, aby jí před svatým obrázkem zpovídala. Hned se přiznala, že je bosorka, že už dávno létá na úpiňkové sabaty na Šibenický vrch nad Novou Lhotou a občas i něčí krávu či kozu uhrane. Ale jedním dechem hned slíbila, že teď je s tím konec. Že bude vzornou a hodnou ženou, že je nejvyšší čas založit rodinu a přivést na svět hospodářova nástupce.

Hospodář moc nevěřil, ale opravdu si pak nemohl ženušku vynachválit. Celý měsíc se měl jak v sedmém nebi. Jenže pak přišla úpiňková noc a vše se změnilo. Hospodář se snažil neusnout a ženu ohlídat, ale nepodařilo se. Jen na krátko zdřímnul a zůstal v posteli sám. Sotva se probudil, běžel na dvorek a tam v míse přikryté koženou zástěrou našel, co nechtěl vidět. Teď už pochopil, že žádné sliby a žádná šmajchlování jeho ženu nenapraví, že bosorka zůstane bosorkou. A tak tu mísu vzal a zakopal ji hluboko do hnoje.

Potom šel do komůrky pro slivovici a pil, dokud nepadl. Toho rána se jeho žena domů nevrátila a už ji víckrát nikdo neviděl. Jen kolem Šibenického létalo toho roku víc krkavců než jindy, to se teda alespoň povídalo. A hospodář? Nu, jak už to v životě chodí, upil se k smrti.

Pavel Bezděčka

ZELENÁ PLANETA

O jarním návratu ptáků

Vrátili se z teplých krajín
krokodýlů kolem Nilu,

přes horstva a hloubkymoří,
stěhovaví ptáci z jihu.

Přilétla jich celá hejna
k světlým vodám Moravy,

až pod kopce u Potštejna,
kde jsou ještě záplavy.

Do sadů a mezi lesy
s posledními zbytky sněhu,

tam, kde zjara voní směsí
první trávy z říčních břehů.

K rybníkům, kde hnízdí čápi,
kde pýr vzplane jako liň,

u silnic na sloupky s dráty,
k říčkám v tmáni rozlitych.

Je jich všude jako máku,
těch zpěvavých tažných
ptáků.

Markéta Vajdíková
ZŠ Hutník, Veselí n. Mor., tř. 6.A
(kat. II - 3. cena)

O tom, proč vosy staví papírová hnízda

Ačkoli se to zdá neuvěřitelné, ani ty dotěrné vosy nemají jednoduchý život. Celý den se musejí jakseptří ohánět, aby pro svou rodinu zajistili dostatek jídla a k tomu ještě musejí své hnízdo neustále přestavovat, rozšiřovat a vylepšovat. Čím větší rodina, tím větší hnízdo a tím víc práce. Ještě, že vosy nemají hnízda vybudovaná z cihel nebo kamení, to by se dočista sedřely. Víte vy vůbec, z čeho vlastně svá hnízda budují? Ano, z papíru. Přesněji řečeno z jakési dřevité papíroviny, která je báječně lehká, přitom pevná a navíc výborně chrání před chladem a vlhkem. Jedinečný vynález, tahle papírovina! A víte jak na ni vosy přišly? Kdy a jak vzniklo první papírové vosí hnízdo? Nu, o tom se dá napsat hotový příběh.

V těch dávných časech, kdy ještě vosy neznaly papírovinu, byly vosí rodiny docela malé a nepočetné. Vosí mámě se za celý rok narodilo jen několik desítek dcer a ty vedly úplně otrocký život. Většinu času totiž musely kopat a dolovat, protože tenkrát vosy hloubily svá hnízda ve dřevě a nebo ještě častěji jen tak v zemi. Jen si představte, že byste si měli sami vykopat pokojíček ve stěně nějaké rokle, nebo hlinitého úvozu! A kdyby jeden pokojíček! Veliký byt plný pokojů a pokojíčků! Proto, když vosy objevily nějaký odumřelý strom, ležící nahnilou kládu nebo alespoň vhodný pařez, měly napůl vyhráno. V nahnilém dřevě se přece jenom chodbičky a komůrky lépe hloubí. Jenže to přináší jiné problémy. Nahnilé dřevo drží vlhkost a také všelijaké houby a plísně. Oč byla stavba hnízda ve dřevě snazší, o to pracnější bylo takové hnízdo udržet suché a čisté. A když přišlo ošklivé počasí, bylo vosám a hlavně jejich larvičkám zima, ať už byly komůrky vykutané v zemi nebo ve dřevě. Mnohé larvičky pak onemocněly, kýchaly a smrkaly, málo jedly a nakonec se z nich líhly slabounké a neduživé vosy. Byly většinou tak slabé, že nedokázaly kopat nové komůrky ani lovit dostatek potravy a už vůbec nedokázaly bránit hnízdo proti nepřítelům. Mnohá vosí hnízda proto předčasně zanikala a vos bylo všeobecně málo.

Uprostřed Dubového háje, v hnízdě, co bylo ve starém pařezu, se jednou narodila taková slabá hubená vos. Byla nejmenší z celé rodiny a tak dostala jméno Maluška. Maluška byla opravdu velice drobounká, navíc úplně bledá a vystrašená. Překvapeně koukala na své starší sestry, jak se hbitě pohybují v hnízdě, jaké těžké náklady nosí a

hlavně, jak jsou proti ní velké a hřmotné. Dlouho jí trvalo, než se odhodlala opustit komůrku, ve které se narodila. Jen však udělala pár kroků na svých třaslavých slabých nožkách, už to začalo.

„Kam utikáš, Maluško,“ zakřičela na ni velká vos, která mocnými kusadly rozšiřovala vedlejší chodbičku. „Vrať se a vyčisti svou komůrku! Musíš ji připravit pro další larvičku. A potom přiběhni sem, budeš nosit tyhle kousky dřeva ven!“, přikázala starší sestra a zafala svá ohromná kusadla do dřevěné stěny hnízda.

Maluška tedy uklidila svoji komůrku a potom začala nosit vyřezané kousky dřeva ven z hnízda. Ale co, nosit! Vždyť ani jeden neunesla, jak byla slabá a tak je jen všelijak tahala a strkala po podlaze k velké nelibosti ostatních vos.

„Maluško, nezavazej tady! Hni sebou, lenochu! Nepřekážej! Běž si hrát jinam, děfátko! Udělejte někdo něco s tou holkou!“, ozývalo se ze všech stran.

Maluška byla nešťastná a nejraději by se ani neviděla. Když konečně vystrkala první kousek dřeva k východu z hnízda, zůstala překvapeně stát. Poprvé v životě uviděla les. Široký prostor a nebe a květiny. Až se jí z toho zamotala hlava. Stála tam a prostě zírala. Nu a to víte, tady teprve zavazela.

„Uhní, truhlíku! Nezaciáněj! Pozor, nesu maso! Běž jinam!“ sneslo se během chvíle na Maluščinu nešťastnou hlavu. Nakonec se u ní na chvíli zastavila nejstarší ze sester.

„Maluško, to přece nemůžeš jen tak postávat a koukat. Podívej se na nás. Nemáme chvíli klidu. Hnízdo je zapotřebí opravit, v zadních komůrkách se šíří plíseň, do horního patra zatéká. Nevíme co dřív a ty nám ještě překážíš. Musíš si najít nějakou práci, děvenko. Tady musí každý pracovat!“, vysvětlila jí.

„Ale já bych ráda pracovala,“ bránila se Maluška. „Jsem však slabá, nedokážu nosit kusy dřeva, ani hloubit komůrky. Bojím se, že nedokážu ani létat, jako vy“, dodala Maluška a dočista se přitom rozplakala.

„Řeči, řeči. Něco musíš dělat. Tak budeš uklízet a větrat!“ rozhodla stará vos a potom ještě dodala. „A ještě něco. Vylez tady nahoru na pařez. Je tam někde nějaká prasklina, kterou nám zatéká do hnízda. Podívej se po ní a něčím ji ucpi. Koneckonců, pobyt na sluníčku ti udělá jenom dobře,“ dořekla a frrrr, odletěla někam do korun okolních dubů.

Maluška pracně vylezla na vrchol pařezu a po chvíli skutečně našla dlouhou tenkou prasklinu, kterou jim zatékalo do hnízda. Jenže, čím ji ucpat? Nikde nic, všude kolem jen pevné suché dřevo, vyřezané sluníčkem.

„Alespoň malé kousičky, kdybych dokázala vykousat. Těmi bych potom prasklinu ucpala,“ řikala si v duchu Maluška a pustila se kusadly do povrchu pařezu. Jenže ouha! Tvrdé, sluncem a deštěm vybělené dřevo by nedokázala rozkousat ani ta nejsilnější vos z hnízda, natož pak naše Maluška.

Ať se snažila sebevíc, pod kusadly jí zůstávala jen seškrábnutá tenoulinká vlákna dřeva. Když Maluška viděla, jak starší sestry pilně létají do hnízda s potravou, jak jiné z hnízda neustále vynášejí kusy vyřezaného dřeva, nechtěla se nechat zahanbit. Kousala a škrábala povrch pařezu usilovně alespoň hodinu, ale jediným výsledkem byla hromádka dřevitých vláček. Bylo to k breku a když Maluška navíc uslyšela, jak na ni sestřičky posměšně volají „Haló, Maluško, čistíš si kusadla?“, a taky „Abys ten pařez nepřekousla, svítilo by nám sluníčko do špajzu!“, nebo dokonce „Podívejte na tu hrdinku, právě zakousla náš pařez!“, tak se opravdu rozplakala.

Maluška plakala, až srdce usedalo. Všechna ta hořkost a nemohoucnost, co se v ní nahromadila, musela ven. Po tvářích se jí koulely slzy jako hrášky a z pootevřené papulky jí dokonce sem tam i slina ukápla.

V tom se nad ní ozvalo: „Ale, ale, kdo nám to tady brečí? Copak tě trápí, Maluško?“

Ten příjemný hluboký hlas jí rázem uklidnil. Vzhledla vzhůru a uviděla nad sebou vřidnou a usměvavou tvář kouzelníka Futura.

„Procházím se takhle hájem a najednou slyším hrozitánský náfek,“ vysvětloval kouzelník. „Tak copak se stalo, Maluško? Někdo ti ublížil?“

„Neublížil mi nikdo, pane. Já jsem prostě jen strašně slabá a nešikovná. Vždyť já nedokážu ani tady tu prasklinu ucpat, aby nám neteklo do hnízda. Já nedokážu vůbec nic,“ vysvětlila Maluška a dala se znovu do breku. Slzy a sliny jí kapaly přímo na hromádku naškrábaných vláček a pomalu je proměňovaly v jakousi kašovitou hmotu.

Kouzelník Futuro se na to chvíli zamýšleně koukal. Potom tu kašičku opatrně nabral na špičku

prstu a jediným rozhodným pohybem jí zamátl celou dlouhou prasklinu na povrchu pařezu. Než bys napačital do dvaceti, rozetřená kašička zaschla a prasklina dočista zmizela.

Maluška přestala plakat a jen překvapeně zírala.

„To je hotový zázrak! Vy musíte být kouzelník, pane!“, vyhrkla Maluška, která Futura ještě neznala.

„Nu, já opravdu jsem kouzelník,“ usmál se na ni Futuro, „ale tohle kouzlo jsi udělala ty! Já jen...“

Kouzelník nedopověděl, protože si hrál. Hrál si se zbytkem kašičky z dřevěných vláček. Opatrně z ní ve špičkách prstů vymodeloval teninký plátek a pozoroval jej, jak rychle usychá a vnímal jak se lehký a hřejivý. Potom se rozhlédl kolem a zavolal.

„Vosy, vosičky, přileťte sem. Mám pro vás něco moc důležitého!“ A když se po chvíli na pařezu shromáždily všechny vosy z hnízda, pokračoval.

„Tady Maluška je sice slabá a malinká, ale právě dokázala něco, co se ještě žádné vose, ani nikomu jinému nepovedlo. Vynalezla způsob, jak ze starého dřeva, sliz a slin vyrobit nejúžasnější stavební hmotu na světě. Z téhle hmoty můžete stavět celá hnízda a ta budou stále čistá, suchá a teplá. Můžete je kdykoli přestavět, rozšířit či opravit. Bude to rozhodně lehčí, než kopat v zemi. A surovin, těch máte přece dost. Jen bych doporučil méně sliz,“ usmál se nakonec směrem k Malušce a v tichosti odkráčel.

Vosy se velice rychle naučily vyrábět dřevitou kašičku a stavět krásná vzdušná hnízda z papíroviny. Byl konec nezměrné otročině, vlhkosti, chladu a plísni. A to je také konec našeho příběhu. Příběhu, který ukazuje, že i malí a slabí mohou být někdy velice prospěšní svému okolí.

Pavel Bezděčka

ZELENÁ PLANETA

Zelená planeta

Byl jednou jeden domeček, ve kterém bydlel tatínek, děvčátko, chlapec a velice nemocná maminka. Ta jednoho dne náhle zemřela. Tatínek si dovedl novou mámu, ale ta nebyla hodná. Všechno chtěla jenom pro sebe. Jednou vyhnala děti do lesa. Protože byly ještě malé a neznaly cestu, brzy zabloudily. Když uviděly světýlko, šly k němu. Byly to světlušky, které radostně tančily. Všimly si zvířátek, jak čistí les. Moc jim to ale nešlo, protože

nemají lidské ruce. „My vám pomůžeme,“ řekly děti. Zvířátka nebyla obyčejná, protože uměla mluvit a stvořila je hodná čarodějka. „Ahoj, jak se jmenujete? Já jsem Kristýna, ale říkejte mi Týno. A tohle je můj bratr Tom.“ Lev se představil jako král Tonda a děti seznámil s ostatními zvířátky. Vikem Jedlíkem, líškou Sněženkou, opičkou Palmičkou, mývalem Mydlou.

Všichni se dali hned do práce. Než vyšlo slunce byl les vyčištěný a začal se krásně zelenat. Lev si však povzdychl, že to je jenom kousek čistého lesa a zbývá ještě

moc práce, než se všude zazeleňuje a bude jak jedna Zelená planeta. Dětem se práce v lese líbila a jak vyrostly, stala se jejich povoláním. Měly hodně pomocníků nejenom mezi zvířátky, ale hlavně mezi lidmi.

Čistých zelených lesů a zvířete přibývalo. Na jaře liška vyvedla svá mláďata a malá Sněženka řekla: „Tady je krásně, jak na Zelené planetě.“ Od té doby lidé, kteří chrání přírodu, žijí na radostné „Zelené planetě.“

**Michaela Kašpárková
ZŠ Záhorovice, 3.tř.**

Víte co je to potravní řetězec? Že ne? Dovíte se to v následujícím textu. Ale pozor. Je tam několik chyb. Dokážete je odhalit?

Každý živý tvor nepotřebuje k životu potravu. Většina rostlin je schopna si složité látky (potravu) vytvořit sama. Procesem zvaným fotosyntéza mění za pomoci sluneční energie vodu, oxid uhličitý a minerální látky v organické sloučeniny. Rostliny jsou na konci každého potravního řetězce. Potravní řetězec je řada živých organismů, kde se každý

z jeho členů živí nějakým jiným.

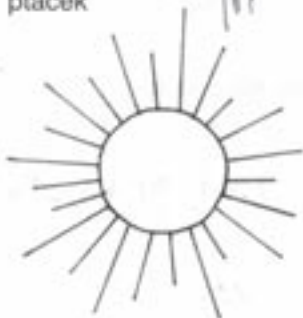
Rostliny požírající zvířata nebo jiné rostliny označujeme jako konzumenty. Na začátku pyramidy se vyskytuje konzument, živočich, který nemá nepřátele. Například orel, liška nebo medvěd.

Protože mnohá zvířata pojidají rozmanitou potravu, potravní řetězec často přesahuje a prolíná se s jinými.

Když bytost na vrcholu potravního řetězce uhynie, bakterie ji rozloží na jednoduché látky, které znovu využijí rostliny jako svou potravu.

Podle obrázků sestavte potravní řetězec. Kdo bude na začátku a kdo na konci?

slunce
obilí
sova
žába
myš
kočka
list
ptáček

Názvy

Rostliny i živočichové mají nejrůznější názvy. Ti, co je tvořili, museli mít opravdu velkou fantazii. Pokuste se z těchto názvů určit, kdo je pták, motýl, brouk, ryba nebo třeba rostlina.

rus je .....
třemdava je .....
slunka je .....
zevar je .....

puštik je .....
kulik je .....
moták je .....
dřípatka je .....
kozojed je .....
červenáček je .....
majka je .....
jízlivka je .....
máčka je .....
ruménice je .....
šanta je .....

Správné odpovědi z minulého čísla:

Siluety vtákov: 1 - dážďovník (rorýs) - b, d; 2 - beloritka (jiřička) - c, e; 3 - lastovička (vlaštovka) - a, f.

Prvosienky: prvosienka jarná, prvosienka vyššia, prvosienka bezbyľová; u nás nerastie prvosienka bezbyľová

Osemsmerovka: Vršatské bradlá

Informace pro vás

V posledních letech se značně zvýšily možnosti informovat se o Bílých Karpatech. Díky financím z různých (i zahraničních) zdrojů a snaze několika organizací byly vybudovány informační body, naučné stezky a vydávány skládačky a brožury.

Na této stránce vás s touto širokou škálou seznámíme.

V současné době jsou návštěvníkům k dispozici tři výstavy s tématem Bílé Karpaty, a to na

rozhledně u Tvarožné Lhoty nedaleko Strážnice, v informačním středisku pro rozvoj Moravských Kopanec v Starém Hrozenkově a na hradě Brumov.

Kromě toho je i v terénu několik desítek (barevných) informačních tabulí, které jsou součástí naučných stezek. Hotové nebo před dokončením jsou následující: Šumárnická naučná stezka (Strážnice - Velká nad Veličkou), Javořinská naučná stezka (Velká

nad Veličkou - Velká Javořina), naučná stezka Strání-Květná, naučná stezka Lopeník, naučná stezka Moravské Kopanice (Starý Hrozenkov - Žitková - Starý Hrozenkov) a Bojkovická naučná stezka (Bojkovice - Šanov - Bojkovice). Stezky jsou - dle druhu a úseku - vhodné pro cyklisty a nebo pěší. K většině stezek byl vydán informační letáček s mapkou trasy.

Informační letáky

- Chráněná krajinná oblast Biele Karpaty (4 str., 1990)
- Chráněná krajinná oblast a biosférická rezervace Bílé Karpaty (2 str., 1997)
- Chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty (i v anglickém a německém jazyce, 2 str., 2000)
- Orchideje Bílých Karpat (2 str., 2000)
- Národní přírodní rezervace Čertoryje (i v anglickém jazyce, 2 str., 2000)
- Šumárnická naučná stezka (2 str., 1999)
- Javořinská naučná stezka (2 str., 1999)
- Naučná stezka Strání-Květná (2 str., 2000)
- Naučná stezka Lopeník (2 str., 2000)
- Naučná stezka Moravské Kopanice (2 str., 2001)
- Chodníky Bílých Karpat - Srdcem jižního Valašska, Najděte Andělíčka, Kloubákama a j bělokarpatským lúkama, Za zdravou vodou ke kapli na Dělanovec, Okolo Závrší (každý 2 str., 2000)
- Bílé Karpaty - naučné stezky a cyklotrasy (4 str., 2000)
- Moravské Kopanice česky, English, Deutsch (6 str., 2000)

Brožury, knihy:

- Chráněná krajinná oblast Biele Karpaty (brožura barevná, 34 str., 1990)
- Chráněná krajinná oblast Bílé - Biele Karpaty („monografie“ černobílá, 380 str., 1992)
- Chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty / Das Landschafts Schutzgebiet Weisse Karpaten (fotokniha, příp. s anglickým překladem, 1991, cca. 80 str.)
- Biosférická rezervace Bílé Karpaty (brožura barevná, 23 str., 1996)
- Bílé Karpaty. Turistický průvodce (259 str., 1999)
- Bílé - Biele Karpaty. Ekologické zemědělství - Ubytování v soukromí (katalog s 24 listy, 2000)

Bílé - Biele Karpaty – časopis moravsko-slovenského pomezí

Vydávají: Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty o.p.s., Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Bílé Karpaty (Veselí nad Moravou), Regionální pobočka Společnosti pro trvale udržitelný život Bílé Karpaty (Uherské Hradiště) a Centrum environmentálních aktivit (Trenčín) ve spolupráci se Správou CHKO Biele Karpaty (Nemšová) a Správou CHKO Bílé Karpaty (Luhačovice).

Finanční podpora: Síť ekologických poraden ČR (STEP) Brno, Nadace Open Society Fund Praha

Kontaktní adresy:

VIS Bílé Karpaty
Bartolomějské nám. 47
698 01 Veselí nad Moravou
tel., fax: 0631 / 322545, 324792
e-mail: visbk@bilekarpaty.cz
Jan W. Jongepier

Regionální pobočka STUŽ Bílé Karpaty
Palackého nám. 293
686 01 Uherské Hradiště
tel., fax: 0632 / 551637
e-mail: stuz.bk@brn.pvtnet.cz
Jana Hajduchová

CEA
Legionárska 5
911 01 Trenčín
tel., fax: 032 / 6400400
e-mail: cea@changenet.sk
Richard Medal

Redakce: Pavel Bezděčka, Katarína Devánová, Božena Gajdová, Jana Hajduchová, Jan W. Jongepier, Richard Medal, Vlasta Ondrová, Pavel Popelka, Jiří Pšurný

Autoři fotografií: Jana Hajduchová (str. 1, 15), Radim Pešek a archiv sdružení Myš-maš (str. 2, 3), Michal Hájek (str. 4), Jan W. Jongepier (str. 4, 7, 11, 16, 20), Václav Tetera (str. 6), Miroslav Dužík (str. 12), Bohumil Jagoš (str. 14), Jozef Májsky (str. 18, 19)

3. číslo ročníku 2001 vychází v září 2001

Reg. č. 7428, ISSN 1211 - 3638, Ročník VI, číslo 3, náklad 2000 ks, cena 17 Kč, 17 Sk

Tisk: ALDIPRESS Veselí nad Moravou

Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s.p. OZJM, Ředitelství v Brně č.j. P/2-957/99 ze dne 25. 2. 1999.

Na trhu s radami nabídka vždy o mnoho převyšuje poptávku.

Josh Billings (americký spisovatel 1818 - 1885)

Podávání novinových zásilek povoleno
JmŘ ČP č.1, P/2 - 957/99 ze dne 25.2. 1999.
Výplatné hrazeno v hotovosti

Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty
Barföldoművelő központ, 47
698 01 Veselí nad Moravou

Cena 17 Kč, 17 Sk